

Слободан М. Исаковић

ДУШАНОВО ЈУТРО

Историјска драма у три дела

СЛОБОДАН ИСАКОВИЋ је рођен 3. марта 1914. године у Дреновцу код Шапца, где му је отац био учитељ. Гимназију је завршио у Шапцу, а правни факултет 1937. године у Београду. По завршетку факултета ступа у војно-судску струку, где га затиче рат.

Већи део окупације проводи у Београду, а крајем 1943. године прелази у Богатић код Шапца, где ради као адвокатски приправник. Почетком 1944. године, као бивши официр краљеве војске, приступа југословенској војсци у отаџбини у којој је био шеф пропаганде мачванског среза. Заједно са војском повлачи се у Босну и маја месеца 1945. године бива заробљен од стране партизанских јединица и са целом јединицом стрељан на брду Снагово. На “суђењу” које је било одржано у Зворнику, главна отежавајућа околност, сем припадања југословенској војсци у отаџбини, је била чињеница, што је држао говоре против комуниста у селима Мачве и што је премијери његовог комада *Душаново јутро* присуствовао Милан Недић. То је било довољно да буде осуђен као “државни непријатељ”.

Душаново јутро је једино веће објављено дело Слободана Исаковића. Оригинални назив дела је *Марија Палеолозова* и као такво, дело је добило награду на конкурс листе “Српски народ” 1943. године.

После рата, рукописи романа *Суџра ће ваљда бити боље* и *Кроника о цару, кнезу и десјојима* су нестали или су уништени.

Сачувани су рукописи једног романа за децу: *Иван, Миш и Гаров*, сатирични роман *Шалајград*, неколико прича, као и песме са родољубивом и љубавном тематиком.

Слободан М. ИСАКОВИЋ

ДУШАНОВО ЈУТРО
Историјска драма у три дела

ЛИЦА

ДУШАН, млади краљ Зете (има 22 године)
КРАЉ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ, његов отац (има око 45 година)
МАРИЈА ПАЛЕОЛОГ (друга жена Дечанског)
(има око 18–20 година)
СИМЕОН (Синиша), син Дечанског и Марије
(има око 3–4 године)
МРЊАН – стари властелин

ВУКАШИН }
УГЉЕША } његови синови
ГОЈКО }

КНЕЗ ЈОВАН ОЛИВЕР
МУСА – Душанов челник
ВИТЕЗ ПАЛМАН, командант Душанове гарде
ЈОВАН ТАРАХОНИТИС, ромејски витез
ПРИБАЦ ГРЕБОСТРЕК

АНДРОНИК }
ИСАК } грчка властела
АЛЕКСАНДАР }

КНЕЗ БИСТЕ
ЖУПАН ВРАТКО
I ДВОРОДРЖИЦА
II ДВОРОДРЖИЦА
ДАНИЛО II
Властела, војници, стража, калуђери
Хреља и Милош Војихновићи, кнез Бранко – краљев челник

ПРОЛОГ

Љубљени моји, вечерас ћете чути једну причу из давнина. Лета Господњег 1330. свим српским земљама владаше слепи краљ Стефан III Немањић, наречени Дечански.

У његовом тешком и богоугодном владању помагаше му његов син из првога брака Стефан, наречени Душан, кога отац врло љубљаше и коме на владање повери земљу звану Зету, нарекавши га зетским краљем.

Но, оволика љубав оца према сину и Душаново велико поштовање према оцу, пробуди завист код Марије Палеологове, друге жене Дечанског, која – заједно са ромејским свештенством и властелом – дође из далеких византијских земаља за српску краљицу и која овоме, благочестивом и христољубивом краљу Дечанском, роди сина Симеона, названог Синишу.

И вођен Сатанином руком кроз лажне речи своје жене и краљице Марије, благоверни слепи краљ Дечански омрзну свога сина Душана и чак на њега посла војску и хоћаше га тако од престола одлучити и себи за наследника узети Маријиног сина Симеона. Али, Божјом промишљу, опет се утврди мир између оца и сина, који дође у двор свога оца у Породимљу на подворење и помирење.

Тада Марија, вођена Сатаном, покуша да љубављу заслепи Душановог првог војводу Вукашина, не би ли овај издао младог краља Душана...

ПРВИ ЧИН

ПОЈАВА ПРВА

ВУКАШИН: *(Брзим кораком долази кроз врт. Преко ограде шетерасе види се његов калџак како журно промиче. Пење се сивејеницама. Изашао је на шетерасу. Бацџо је два хиџра погледа најред и около, видео је да је шетераса џусџа, онда је журним покреџом руке скинуо калџак и руком оџро знојно чело. Глас, задихан од брзоџ хода у џочейџку се сенчи разочарањем збоџ недоласка очекиване, да би се на крају, џри свакој новој мисли на њу, џреџворџо у један крик сџрасџи)*

Нема је! Њена верна Клеопатра
рече ми овде ће да ме чека.
О, кад би знала како пламти ватра
у грудма мојим као луча нека
и место срца ту пали и жеже!...
Откад је спазих уз старога краља,
с очију снови у суноврат беже,
а сунце ми се више не помаља.
Зашто сам дош'о овде са Душаном?
Зашто не остах сред зетских кршева?
Сад не бих ноћи називао даном
и не бих чуо како крв ми пева
именом њеним. Да л' је то страст врела?
На сунцу дрхтим к'о на зимској студи.
Ноћ се не тиче мог уморног чела.
Зора ме никад иза сна не буди.
Краљице моја, лик твој увек носе
облаци, воде име ти шуморе,
а ноћ се кити прамом твоје косе,
шапатам твојим шапућу ми горе.
У шуму крила утве златокриле
корак ти чујем, поклик соколара
као да твоје име кличе. Миле
ти очи видим врх ватара
што пламте ноћу у логору нашем.
Ти! Увек! Звезде кад се пале ноћу
у освит зоре када сабљу пашем,

увек си са мном и увек те хоћу.
 Бог, коме патње поверих, ти рече
 за моју љубав. Ти посла по мене.
 Благословено нек' је ово вече
 Гледаћу твоје к'о ноћ топле зене...

ПОЈАВА ДРУГА

Вукашин и Марија

Марија долази из дворских одаја, лаганим кораком прелази преко ходника, који сјаја овај са терасом и засијаје на његовом прелому у њу. Цактање њених цицела по камену пргло је Вукашина. Окренуо се, сазнао је да долази, сав је уздрхтао, очи му севнуле, преиворио се у нерв. Личи на тигра спремног на скок. Јер, он је млад, дивљи мужјак, сирови зоршћачки љемић, чију је мужевну страсић прва пробудила ова жена мирних, уморних покреића. Њен глас, иако она жели да му да ноћу љубави, одише умором.

МАРИЈА: Пст! Само тихо! Да ли скоро стиже?

ВУКАШИН: Сад... овог трена. Време брзо лети,
 Краљице, кад се на то мисли...

МАРИЈА: Ближе дођи!
 (Села је на камену клућу терасе)

ВУКАШИН: (Прилази јој. Лице, покреић, корак, казују страсић,
 која само шћо није букнула и разбила окове по-
 шћовања, које овај млади сељачки власићелин још
 осећа према својој краљици)

МАРИЈА: (Када се он сћусић крај ње, на клућу, још удаљен
 од ње миром и сумором, који из ње зраче)
 Тако.

ВУКАШИН: (Прво узбуђење је прошло. Оно се осећа још само у
 првим речима, које он не зовори већ зрца. Шћо
 речи више клизе љамса једна расиљена страсић)
 Свети пламени душу жегу ми и пале.
 Краљице, ти си небо мојих дана,
 именом твојим уста Бога хвале,
 ти, песмо моја, још неиспевана.

МАРИЈА: (Слуша га склољених очију, као да би хћела да
 своју душу и своју крв, слећене у старачком мило-
 вању једнога слейца, расиљали на овим љаменим

речима сѝрашићу и живоѝом расѝеваноѝ младоѝ Душановоѝ ѝлемећа. Њене усне не желећи да буде очи из његовоѝ драѝоѝ сна, ѝрошайѝаће само)
 Драг си ми!

ВУКАШИН: *(Узаврео, ѝресрећан, он може само да ѝроѝрца)*
 Краљице!

МАРИЈА: *(Очи су јој још увек склоѝљене, сада већ да лакше скрије инѝриѝу, које њене речи рађају. И ѝшек на сѝомен Душановоѝ имена, она ће их оѝворѝи да би одаѝле мржња ѝрхнула, која се у њеним ѝрелѝим зеницама скрила)*
 Још од оног дана Велбужда,
 кад чело окити ми славом,
 јер твоја дела, сад већ свима знана
 нашим те тада начинише лавом.
 Кажу да Душан тада храбар беше,
 ал' твојом славом он се, ево, кити?
 Делима твојим славу му узнесе
 као да може јунаштво се скрити?!

ВУКАШИН: *(Сѝрасѝ му је навукла коѝрену на очи, ѝе не може да види краљичину мейу. Он, ѝросѝосрдачан, сељачки неѝокварен, свесѝан да је Велбужд Душаново дело, искрено одбија од себе хвалу, коју она жели да му ѝриѝише. Јер, на Велбужду је он био само вођа једноѝ одељења коњице, чији је врховни заѝоведник био Душан)*
 Краљице, он је био....

МАРИЈА: *(Уѝорно ѝодмеће инѝриѝу)*
 Зашто скромност твоја?

ВУКАШИН: Не...он је био...

МАРИЈА: Племенити витеже, скроман си...

ВУКАШИН: Част Велбушког боја...

МАРИЈА: Он твојим именом одлеже
 и сви те славе као победника.
 Скроман си. Душан ловоре ти носи,
 а ти, опијен од бојног клика,
 не хајеш за то. Зато твојој коси
 награду своју хоћу да даривам.
(Љуби ѝа у косу)

- ВУКАШИН: *(Збуњен, њресрећан)*
 Боже, да ли је јава или само снивам?
 Краљице моја, роб сам твој, о миле
 руке. Стас танан к'о трска,
 у очи зимске ноћи су се скриле,
 са коса твојих сладострашће прска.
 Волим те!
- МАРИЈА: *(Дах сѝрасѝи ѝламених Вукашинових речи као да је зајалио њену крв слеђену у сѝарачкој ложници краља слејоѝ Дечанскоѝ)*
 Лакше. Срце силно бије
 и телом нова крв као да кључа.
 То ново сунце моје чело грије
 и нова срећа к'о да се обруча.
 Љубави желех у ноћима суза.
 Вај, рука старца узглавље ми била.
 Радости желех, а из својих уза
 туга ме никад не пусти. Сред крила
 њеног провела сам младост. О, сање,
 топло, девојачко, где си?!
 Уместо страсти – старца миловање,
 уместо ружа – папрати и вреси.
- ВУКАШИН: *(Саосећајно)*
 Краљице!
- МАРИЈА: *(Сав бол и јад који јој се накупио као да би да издуши у једној речи)*
 Ћути! Кад би знао
 колико бола стају ове круне!
 Колико среће оне мало носе,
 да сваки драгуљ тешком клетвом куне!
 Роб сам престола, судбе, свога сина,
 роб слепог старца што штаком корача.
 Болем је исткан плашт од хермелина,
 Круна сплетена од трња и драча.
- ВУКАШИН: Једина!
- МАРИЈА: *(Не, ова њена исѝовесѝи није ѝоѝекла из срца. Иако ѝачна, није искрена, већ срачунаѝа да ѝробуди сажаљење и гоѝовосѝи Вукашинову да се не само сѝрашићу и срцем, већ и разумом, заложи за њену сѝвар)*
 У тој патњи верна рука к'о твоја

- знак је среће нове.
Да ли ће она бити и крај мука?
Да ли ће она остварити снове?
- ВУКАШИН: *(Сћраси још увек бије из њега)*
Вољена, реци! Све ће дело бити!
- МАРИЈА: *(Пришворсџвом дџшу њене речи)*
Љубав ме гони да откријем тајну краљеву. Реци да ћеш добро крити.
- ВУКАШИН: У љубав своју кунем се бескрајну!
- МАРИЈА: *(Лаганим, леденим гласом ређа речи)*
Краљ замку спрема неверном Душану.
- ВУКАШИН: *(Ова веси гџа је пренеразила, пресекала му дах. Не само зашо шшо је у шшшању његов млади краљ, кођа он искрено воли, него и зашо шшо у његову, на дворске иншриге несвикнушу сељачку главу, не иде да се сшрема замка некоме са којим се сада мир углављује и који је дошао из Зеше, са својом власшелом на шодворење сшароме краљу Сшефану Дечанском – своме оцу)*
Замку? Дођосмо овде чак из зетских страна,
Да измиримо краља и Душана!
- МАРИЈА: *(Иронично)*
Мир?! А иза леђа Душан спрема буну!
- ВУКАШИН: Не! Душан на оца руку неће дићи.
- МАРИЈА: На оца неће, али ће на круну.
Зато ће судба очева га стићи!
- ВУКАШИН: *(Ова прешња усшјаним леђеном краљице Симониде ошкида са његових усана само једно, шуно нейоверења, бола и прекора)*
Краљице!
- МАРИЈА: *(Уживајући у свакој својој речи)*
Пре него Душан крене одавде,
војска краљева се креће у Зету.
Од свога двора затећи ће стене...
- ВУКАШИН: *(Наиван, верује да вапреним залагањем за Душана може да убеди и умилосшиви краљицу)*
То не сме бити! Душан буну неће!

- МАРИЈА: Почуј мој савет: остави Душана
и живот млади тако мача спаси!
Остани!
- ВУКАШИН: *(Часѝ и љубав овоѝ ѝоносноѝ ѓоришѝака су ѝоѝо-
ђени)*
Издаја то је!
- МАРИЈА: Обмана његова ту награду тражи.
- ВУКАШИН: *(Још увек верује да ће одавањем хвале Душану,
истѝицањем његових врлина, које он ваѝирено воли,
сѝасѝи му живоѝ)*
Да си с њиме стално к'о ја што сам
Не би то рекла. Он је идол Зете!
- МАРИЈА: *(Иронично)*
Леп идол!
- ВУКАШИН: *(Ваѝирено)*
Наш је!
- МАРИЈА: *(Ова и оволика ѝриврженосѝ Вукашинова ѝочинье
да је дражи)*
А ја ко сам?!
- ВУКАШИН: *(Још увек заѓрејан својом љубављу ѝрема Душану,
не ѝримерује ово њено ѝишѝање)*
На његов миг ће сви млађи да лете!
Мудар је...
- МАРИЈА: Лукав. Подмук'о к'о змија.
- ВУКАШИН: Не! Храбар! Храброст сплетку не познаје.
- МАРИЈА: Глуп.
- ВУКАШИН: Уман.
- МАРИЈА: Себичан.
- ВУКАШИН: О, Марија, другу и брату он и себе даје!
- МАРИЈА: *(Осећа да ће из овоѝ двобоја изаћи као ѝобеђена.
Зайѝо ѓа ошѝиро ѝрекида)*
Доста! Мрзим га! Држање му 'холо,
корак, глас, покрет, све то ми је мрско!
О, како бих му оно тело голо
секла, кидала и како би прск'о
тај понос његов под бичем целата!

- ВУКАШИН: *(Ова женска мржња, слабићска мржња, која ужива да гледа зрчеве жртве на мучилишћу нејојамна је њему, рајнику)*
Краљице!
- МАРИЈА: Зар жалиш човека који ме мрзи?
Зар жаљење плата за моју љубав?
- ВУКАШИН: *(Збуњен је. Скоро изгубљен)*
Не... Ја...
- МАРИЈА: Тебе чека судба иста. Скинуће ти главу
чим круну зграби и не треба више
ордије твоје и тебе. Кржаву
тај дивљак холи књигу ће да пише.
Ил' желиш, можда, снагу да ти пије
тамница коју краљ Душану спрема?
Тамо је мемла, акрепи и змије,
тамо ни зрака сунчаног нема.
- ВУКАШИН: *(Зна да су га на двору Дечанског означавали као главног вођу немирне зетске власице и покрећача Душановог незадовољства и зашто је ипак нуди у живац, јер једва није успео да се пред Дечанским ојере од шога и избежне његов гнев)*
Издају краљу ја не спремам!
- МАРИЈА: *(Види то и подсећа га на његову улогу у скором Душановом револуци проишав оца, због кога је он, уосталом, сад и дошао у Породимље да се пред Дечанским правда и да иражи оирошћај)*
Ти си Душанов први војвода.
Доста је и то да ти глава виси о концу!
- ВУКАШИН: *(Позива се на обичајни закон гостопримства, који се у његовим брдима до свеишње пошћује)*
Гост сам краљев!
- МАРИЈА: *(Ледено)*
Нема госта
о глави кад се Дечанскога ради!
У борби краљева тај закон не вреди!
- ВУКАШИН: *(У њеним очима прочићао је сву моралну, циничну наказност једне власиољубиве Византинке)*
Краљице, шта је згрешио краљ млади?

- МАРИЈА: *(Раздражена је овим криком Вукашиновим, њуним љубави и очајања и уморна од овог разговора, џушиа да јој њени снови љрхну љред љренераженог Вукашина)*
О, зашто ови разговори бледи?
Душана не чека плашт од хермелина!
- ВУКАШИН: Ко ме ће онда да припадне круна?
- МАРИЈА: Дечански има и другога сина.
Зар ти то не знаш?
- ВУКАШИН: *(Не верује; љешко изговара љлашећи се сам својих речи)*
Твога Симеона?
- МАРИЈА: *(Њени снови, у које је уљоила своје власиљубље и који љреба да јој буду наградa за све боли, разочарања и изгарања, сљрасна, а нељробуђена и нељживљена, љрхнули су, и она, склољњених очију, гледа лељ дивног јайа)*
Синишу мога. Он ће твој краљ бити!
Србију он ће с Византом да споји.
Царским ће венцем чело да окити...
- ВУКАШИН: *(Збуњен, заљрејашћен, муца)*
Али...
- МАРИЈА: *(Као сиромас, који дели новац који још није сљекао, љако и она великодушно дели љо – у сновима виђено – сунце власиљи)*
Зар љубав твоја нечега се боји?
Дечански неће још дуго да влада.
Болан је. Све док краљ не стаса,
ја ћу владати.
- ВУКАШИН: Сва властела млада биће с Душаном.
- МАРИЈА: Биће све до часа
кад он к'о сужањ из Србије крене.
- ВУКАШИН: Гарда га чува, к'о зеницу ока.
- МАРИЈА: Мој Визант војском помоћи ће мене.
- ВУКАШИН: Народ је с њиме.
- МАРИЈА: Та смрдљива стока!
Златом и мачем све ће да се збуди
што будем хтела и у своје крило
све ћу довести.

- ВУКАШИН: А црква?
- МАРИЈА: Данило
са мношом је.
- ВУКАШИН: Други, то знам, нису.
- МАРИЈА: Јуде у ризи! Да рашчиним све ђу,
лешев'ма њиним китићу звонике,
разнећу руљу, ту подмуклу, псећу.
- ВУКАШИН: То неће ићи!
- МАРИЈА: Даћеш ми војнике!
- ВУКАШИН: *(Као да је змију доијакао)*
Ја? Не! Заклетва ме веже
Душану. Ми смо као браћа.
- МАРИЈА: Пребрзо твоја обећања беже.
Зар се неверством моја љубав плаћа?
- ВУКАШИН: Све ђу ти дати осим голе части.
- МАРИЈА: Зар чашћу својом штитиш зетског краља?
Шта ти је дао?
- ВУКАШИН: Ништа.
- МАРИЈА: Знаке власти
великог логотета свих наших земаља
даћу ти.
- ВУКАШИН: *(Са хладним ѿносом једног брђанина)*
Не. Хвала. Сам кујем успехе своје.
- МАРИЈА: Уза ме ћеш бити
намесник краљу све док ја краљујем.
- ВУКАШИН: Не. Хвала.
- МАРИЈА: *(Види где јој се ѿоје лађе)*
Остављаш ме и ти?!
А речи оне опојне и страсне?
Погребна песма, ево, где их прати!
- ВУКАШИН: *(То више није онај сѿираићу ѿнесени мужјак, већ
ѿоносан ѿлемић)*
Волим те и сад. Ал' од мене, часне
ти жртве тражи!
- МАРИЈА: *(Традиција обећања досѿиже врхунац. Баца се
ѿоследња и највећа жртѿва)*
Себе ђу ти дати!

- ВУКАШИН: *(То је сад њошћен, искрен власћелин Душанов. Његове речи сенче се шљоџом шћио његова сћирасћи цражи да јој се жрћивује његова љубав)*
 Краљице моја, распни ме и режи,
 удове моје покриј хрпом рана,
 на чело име твоје ми ужежи,
 ал' немој тражит' да издам Душана.
- МАРИЈА: *(Поџођена у живац свођа ѡреосећљивоџ власћио-љубља, њој се оћкида један крик на судбину и цреко цћанке навлаке зависћи црема Душану све више избија њена љубав црема њему, која се на сунцу њеноџ славољубља, црећворила у мржњу)*
 Бежиш од мене к'о да кугу носим.
 Ја немам друга, пријатеља правих.
 Целог живота мало сунца просим,
 за мало сунца животом крварих.
 Али вај! Туђа срца за ме бише
 угасле звезде, хладне и без сјаја.
 Животом мојим леден ветар брише
 и пева песму горкога очаја.
 А њему зоре освићу пурпурне,
 њему све замке падају с путева,
 њему су дневи сунчане, азурне
 и њему срећа смеје се и пева.
 Мишица чврста све препреке скида.
 Од крока чврстог ја дрхтим и стрепим.
 Реч свака нова пријатељства зида,
 срца падају пред очима лепим.
(Ућушиване жеље оћтеле се из срца и слободно кличу)
 Очи! Његове очи поносне и 'холе
 Као принцезе из источних бајки.
 Оне се мрзе и оне се воле...
- ВУКАШИН: *(Сумња у Маријину љубав црема њему, која се родила из ових речи њених, може само да заћићи)*
 Воле?!
- МАРИЈА: *(Сва цредана својој великој сћирасћи; она само за њу живи)*
 Да, воле! Лепе к'о реч мајки
 топле к'о небо солунског азура,
 кротке к'о нека тиха успаванка,
 и меке попут дамаског велура.

- У њима тугу сву бих да упијем,
сав бол и печал што на срцу пада.
Пољупцем једним да их све испијем.
(У једном сѝрасном крику)
О, очи, ја сам сунца вашег рада!
Ви сте два сетна, мирисава цвета,
ви сте две песме радосне и лепе,
ви сте за мене извор и крај света
(Овај крик сѝрасѝи прелази у крик бола и вајкања
на судбину)
Вај, знадох до сад само очи слепе!
- ВУКАШИН: (Нешѝо на граници прекора и сажаљења, оѝкида
му се)
Краљице!
- МАРИЈА: Мртве као пуне воде,
к'о њиве олуј преко њих кад мине.
Заставе среће преко њих не ходе.
Тужне и мрачне, хладне к'о пећине.
(Подсвесно, нехоѝице, нагнула се над Вукашинове
очи)
Твоје су зелене...
- ВУКАШИН: Као горе моје!
- МАРИЈА: Оне су хладне, са њих студен веје.
- ВУКАШИН: Запалиће их дах љубави твоје.
- МАРИЈА: Из њих страст бије, не љубав што греје.
А ја бих топлих тавних зена хтела.
- ВУКАШИН: (Сумња која се већ родила, расѝе, буја)
Душана волиш?
- МАРИЈА: (Зашиѝо криѝи? Како је леѝо и слаѝико признаѝи
своју љубав пред неким који би нас због ѝога
мрзео!)
Волим мржњом 'холом,
мрзим љубављу распеваног тела,
мрзим и желим целом страшћу голом.
- ВУКАШИН: (Ово безочно признање је шамар за његово мушко
самољубље)
Зашто ме позва, када волиш њега?
Играчка да сам твоје дивље страсти
или да преко мога копља и мог стега
дограбиш за се златну грану власти?

- МАРИЈА: *(Иронично)*
Мишљах да добар праг ћеш до ње бити.
- ВУКАШИН: *(Овај убод ранио је његов понос зоришачког влас-
телина)*
Веровах слепо твојој лажи голој,
уђох у ниске твоје сплетке нити.
Зашто? Да служим амбицији 'холој
туђинке једне на престолу мојем.
У своја недра да завлачим змије!
Оно што дигох пред крвавим знојем
да дам на жртву труле Византије!
- МАРИЈА: *(Вукашинова сипрела погодила је циљ – понос на
своје византијско порекло – ове византијске прин-
цезе)*
Трула?! Чуј, голи војводи тривалски,
Песница њена у прах ће те стрти!
- ВУКАШИН: *(Млад, силан, живоћан, зна да је ова преиња гола
реч иешког болесника)*
Претешки наши наџаци варварски
певају за њу кобну песму смрти.
Зар корак наших легија не чујеш?
- МАРИЈА: *(Ове речи зовори византијска принцеза, одрасла у
злату и свили, негована иракијским мирисима,
расцветала под сунцем једне моћне, богаће сипаре
царевине)*
Јадниче! Ко си да прљавом речи
на свети Визант тако страшно пљујеш?
Хвалама празним свака реч ти звечи.
Храниш се горким кукурузним хлебом,
тавориш дане у калу и слами.
Под твојим хладним и туробним небом,
у твојој смрадној и мемљивој таму
срела сам само кам и цвет од драча.
Испод тог злата рита и зној вири.
- ВУКАШИН: *(Гордим поносом сиромаха)*
Оно што немам врхом ћу од мача стећи.
- МАРИЈА: Стока!
- ВУКАШИН: *(Његове речи надахнуће мржњом пророчки звуче)*
Судиће порфира!
Она ће круне ваше да поскида,

- огрезле крвљу и гњиле од греха.
Она ће, нови свој Визант да зида,
пашћеш од њеног победнога смеха.
- МАРИЈА: Ха...Ха...Вечерас чух шаливе приче
Визант да зида сељачка властела!
- ВУКАШИН: *(Пркосно)*
Зидаће!
- МАРИЈА: Рукама што на шапе личе
да меће круне на знојава чела!
- ВУКАШИН: Мирисна биће од победна вина!
- МАРИЈА: *(Заједљиво)*
А ко ће бојни поход ваш да води
може л' се знати?
- ВУКАШИН: Мој краљ има сина.
Његова нога тамо ће да ходи.
Тај олуј што се са ових дивљих страна
спрема, твој Визант дахом ће да збрише.
Визант ће видети стег...
- МАРИЈА: *(Подсвесно)*
Мога Синише...
- ВУКАШИН: *(Пркос кличе у његовим речима)*
Не, него мога Стефана Душана!
Он, сељак, царску круну ће да носи.
- МАРИЈА: *(Дивља мржња врца из њених речи)*
Копилан дивље бугарске овчарке.
- ВУКАШИН: Твој цар ће милост од њега да проси.
- МАРИЈА: Добар за кнеза државе варварске.
- ВУКАШИН: Највећи ратник наше љуљке бојне.
- МАРИЈА: *(Бесно)*
О, доста! Мрзим варварина тога!
- ВУКАШИН: *(Цинично, самозадовољно шићо јој понижење мо-
же да узврати)*
У своје очи тавне и опојне,
упиће дуге твога Златног Рога.
- МАРИЈА: *(Ван себе)*
Умукни, стоко!
- ВУКАШИН: Та смрдљива стока
заповест чека из његовог ока!

- МАРИЈА: *(Хистериично, сломљена овим ударцима)*
 Иди! Не мучи! Не кидај ме више!
 Ја знам да смрт би моју хтели ви сви.
 И поглед том вам жељом дише.
- ВУКАШИН: *(Гордо, победнички, лако приклања љаву)*
 Ја чиним Високо краљевство што жели!
(Одлази лагано)

ПОЈАВА ТРЕЋА

- МАРИЈА: *(Кроз вајкање на судбину рађа се чежња за родним крајем и жеља да се у њ врати као Василиса, владарка уједињеног Византија и Србије, мајка Симеона Немањића, који у својим жилама носи ромејску и словенску крв, ње, дакле, с њравом њолаже на тиишулу ромејско–словенског императора)*
 Још један пораз. Они су ми друзи
 откад оставих сунце родног краја.
 Овде ми дневи протичу у тузи,
 ноћи у грчу леденог очаја.
 Суморно небо виси врх видика,
 воде су мртве, јутра свићу хладна.
 Шуме су мртве, без радосног клика.
 Одасвуд вири сиротиња гладна.
 Византу! Како горе ти миришу!
 Твог топлог сунца и неба бих хтела
 да лед старачких миловања збришу
 са мога тугом измореног чела.
 Византу, давно пресањани сане,
 опет бих хтела једном да те снивам.
 У теби опет, мој сунчани дане,
 хоћу бар једном само да уживам..
 О, да ли ћу ти у походе стићи?!
 На Сколу, трибунал и Аја–Софију?
 Да ли ће твоје заставе се дићи
 да тим поздравом поздраве Марију,
 царицу нову из земље ривалске,
 у твоје тело што крв свежу носи?
(Чује се жамор и ход у вриу)
 Ево их, иду гладнице варварске!
 Не могу остати.
(Одлази)

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

I и II двородржица

Лаѓано долазе кроз врт и исјевши се на терасу, ходајући лаѓано преко ње, заустављају се код клупе у прелому ходника у терасу.

I ДВОРОДРЖИЦА: Хуља је!

II ДВОРОДРЖИЦА: То си рекао тачно! Ал' Душану одан,
А он оданост бар уме да цени.

I ДВОРОДРЖИЦА: Мог'о би бити као Христос продан!

II ДВОРОДРЖИЦА: Мислиш?

I ДВОРОДРЖИЦА: Чувај се очију зелени!
За цело време овог гостовања
краљица пажњу поклања му пуну,
а он јој к'о слеп уз скуте приања.

II ДВОРОДРЖИЦА: Он жену тражи!

I ДВОРОДРЖИЦА: Она тражи круну!
А цена биће – Душанова глава.

II ДВОРОДРЖИЦА: Већ сит сам ових метежа и буна.
Сад бар ће моћи мирно да се спава
кад мир је дош'о.

I ДВОРОДРЖИЦА: Док је Симеона,
Марије и још ромејске властеле,
ту мира нема!

II ДВОРОДРЖИЦА: А Душан мир хоће!

I ДВОРОДРЖИЦА: Не питаш, племићи његови да л' желе.
Они би власти.

II ДВОРОДРЖИЦА: Још незрело воће!

I ДВОРОДРЖИЦА: Сазреће. Гледај овог што долази.
Зар не би мог'о логотет да буде?

II ДВОРОДРЖИЦА: То беше?

I ДВОРОДРЖИЦА: Кнез Јован Оливер. Пази
како је поносан. Душан има људе.

II ДВОРОДРЖИЦА: А стари краљ?

I ДВОРОДРЖИЦА: Он – старце и жене!

ПОЈАВА ПЕТА

Пређашњи и Оливер

Оливер долази лаганим одмереним кораком човека свесног своје вредности и моћи и поносног на ово.

ОЛИВЕР: Да ли је, овде, ко тражио мене?

I ДВОРОДРЖИЦА: Нико не беше, благородни кнеже.

ОЛИВЕР: Хоће ли скоро забава почети?

II ДВОРОДРЖИЦА: Турнир је завршен. И баш сад се слеже господа амо. Скоро ће.

И ДВОРОДРЖИЦА: *(Ласком жели да сиче наклоности овог господскавеног Душановог племића)*
Победник беше витез младог краља.
Добар је стрелац.

II ДВОРОДРЖИЦА: Вештак с буздованом.

И ДВОРОДРЖИЦА: Мајстор са копљем.

ОЛИВЕР: *(Поносно, но не охоло)*
Све оно што ваља,
то је са мојим Стефзаном Душаном.

I и II Двородржица агледају се на ове поносне речи.

I ДВОРОДРЖИЦА: Име му беше?

ОЛИВЕР: Краљев челник Муса.
Вагабунд! Знају га Визант...
Чак и Бруса...
У скитњи и боју пролазе му дани!

I ДВОРОДРЖИЦА: Певач је један богомдани.

ОЛИВЕР: Тек кад се вином прилично накити.

II ДВОРОДРЖИЦА: Онда, вечерас ће весело бити.

 ПОЈАВА ШЕСТА

Пређашњи и казнац Мрњан, кнез Бисџе и докџор Барџоло

Њих двородржице дочекују дубоким џоклоном, а Оливер ће се нарочиџо дубоко џоклонџи казнацу Мрњану, не само заџо иџо је он оџац њеџових друџова – Душанове власџеле – но и заџо иџо је он најуџледниџи џредсџавник власџеле верне Дечанском, дакле, вођа “сџарих”.

ОЛИВЕР: Мој поздрав оцу нашег врсног друга
и вама, господо краљева честита!

На овај џоздрав кнез Бисџе ће џубазно одџовориџи, докџор Барџоло џакође, али не без извесне научничке досџојансџивеносџи, а Мрњан неће моћи да сакрије своје неџодовање џроџиву младих и исџаише својом ароџанџиношћу џандрљивоџ сџароџ, осиноџ власџелина, који ће сџав до краја задржати.

МРЊАН: (Кнезу Бисџу)
Овај се млади племић, канда, руга?
(Оливеру)
Ако те неко, витеже упита:
Колико Мрњан синова имаде?
Реци: “Ниједног!” Јер синови моји
противу краља свог буне не граде.

ОЛИВЕР: (Помирљиво са великим џошџовањем)
Сад, када мирење краљева предстоји,
бришу се, кнеже, зађевице старе.
Краљ с опроштајем дочекује сина.

МРЊАН: Краљ једну има, мени три крваре.

 ПОЈАВА СЕДМА

Пређашњи и I и II срџски калуђер

I КАЛУЂЕР: Благослов Божији и мир нека је свима.

ПОЈАВА ОСМА

Пређашњи и Андроник, Исак и Александар

Придошлице долазе гордо, надувено држања, једва удосиојивши поздрави казнаца Мрњана. Осилале неће ни погледајући. На ј дво-родржицу ће се милосиво, с висине, осмехнујући. Сумрак, међушим, све више пада.

За време ове појаве на сцени ће се појавити слуге, које ће ујалићи бакље у вришу и на тераси, а затим ће на терасу доносити клуке и силице, распоређујући их за скупи, који ће мало касније овде да ошточне).

АНДРОНИК: Овде је смрадно!

ИСАК: Мириси плебејски!

ОЛИВЕР: Глупост и чемер вире им из чела.

АЛЕКСАНДАР: Досадно биће на овоме скупу.

АНДРОНИК: *(Демонстративно гласно)*
Остати по страни од варвара ових.

ОЛИВЕР: *(Чуо је по и на ударац одговара ударцем)*
Коме није право, тај може да иде!

МРЊАН: *(Испричаће не зашто што му је ромејска власиела мила, нешто зашто што се са њом закачио Оливер, један од представника "младих", Душанове власиеле)*
Нека твоја милост, кнеже, то опрости,
али сви су овде Дечанскога гости!

ОЛИВЕР: *(Живо реагује да би сиречио овако злонамерно тумачење својих речи, коме Мрњан прибежава)*
Не мислих да врећам седог краља мога,
ал' на убуд мача враћам буздованом.

МРЊАН: *(Оливеру – оштро)*
Тако разговарај са твојим Душаном!

ОЛИВЕР: Он је ваш к'о и мој!

МРЊАН: Не! Не! Он мој није!

ОЛИВЕР: Онда: ни мој ни ваш већ – наше Србије.
Он њој треба, а не ни мени ни вама.

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Пређашњи и челник Муса, Прибац Гребосирек, Узљеша и Гојко Мрњавчевић, Хреља и Милош Војихновић

Из вртиа се чује њесма њраћена циџром. Онда види се неколико калџака, а заштим се њри дну сџејеница укажу Муса и осџали.

МУСА: *(Пева)*

Лепа госпо, дај твоје вितिце
да их носим место перјанице,
а твој вео дај нека се вије
преко моје коласте аздије.

I ДВОРОДРЖИЦА: То је челник Муса!

II ДВОРОДРЖИЦА: Тај песмом својом
и мачем својим ствара права чуда!

ОЛИВЕР: Глас му распеван лепотом и бојом!

АНДРОНИК: Надута, глупа и крештава луда!

ОЛИВЕР: *(Пришао је у среџање целој оној ѓруџи и,
њосле њоздрава, њријажљески џаџше Мусу њо
рамену)*

Не стигох да ти на турниру руку
стиснем и своје дивљење ти речем.

МУСА: Хвала ти, кнеже. Али када сечем,
обарам, бијем, ја не тражим хвалу.
Бијем се зато што за смрт не марим.
Увреде праштам. Убијам за шалу.

АНДРОНИК: *(Исаку)*
Изазови га.

ИСАК: *(Гласно Муси)*
У дроњцима старим
не долази се на краљево село.

МУСА: Дроњци су само за витешко тело.
Под златом често кукавица дише.

ИСАК: *(Андронику – ѓласно)*
На село краљ не зва вагабунде разне.

УГЉЕША: Муса! Удри га, јер – тако ми неба –
ја ћу да бијем.

МРЉАН: Жутокљунац.

- ОЛИВЕР: Тише.
- БИСТЕ: Господо! Увреда је пала.
- ПРИБАЦ: Овде, увреда је пала.
- ИСАК: Неписмен сељак!
- МУСА: *(Нагло се отргне од Оливера, који је покушао да га задржи, у једном скоку прискочио је Исаку и ударио му шамар)*
Али зна да пише
шакама, писма на лицу будала!
- АЛЕКСАНДАР: *(Театрално, с висине)*
Двобој нам један дугујеш, витеже!
- МУСА: Не – један, него, ако треба, триста.
Од њега само кукавице беже.

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Пређашњи, краљев челник Бранко и жујан Врајко

- МРЊАН: *(Ову сџару властели, верну краљу, он ће дочекајти радосно, другарски)*

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

- ПАЖ: Долази Душан, млади краљ Зете!
Из дворских одаја, на врајима лево, појављује се Душан. Уза њ, с леве сџране, је Вукашин. Иза њих вијез Палман и ромејски властели Јован Тарахонийис. Дошавши на улазак у терасу, Душан за тренућак засџаје да би поздравом главе одговорио на поздрав присућних, а затим иде ка жруји своје властеле.
- ДУШАН: *(Калуђерима)*
Нека ваша рука благослов подели.
(Краљевој властели)
Мој поздрав седом казнацу Мрњану
и благородној краљевој властели.
- ДУШАНОВА
ВЛАСТЕЛА: Многаја љета Стефану Душану!

Док се Душан њоздравља са својом власителом двородржице разговарају.

- ДУШАН: *(На крају, њошићо је све њоздравио, задржава се са Мусом)*
 Видех победа, ал' к'о твоја што је
 ретка је: славно пет победа доби!
 Такве победе у чуда се броје!
- УГЉЕША: *(Усхићено)*
 Ударцем једним двострук панцир здроби!
 Сјајно је било! Па вештина копља,
 прстен на мотки погоди у лету!
- ДУШАН: *(Муси)*
 Где идеш сада?
- МУСА: *(Њеџов блажени мир и нехајност̄ вечий̄о̄ лут̄илице виџеза није њомуџио ни овај разговор са њрест̄иолонаследником)*
 Сићи ћу до Скопља,
 Солуна...
- ДУШАН: Онда?
- МУСА: Лутаћу по свету.
- ДУШАН: У моју службу што не пређеш стално?
- МУСА: Стално? На овом свету, краљу,
 стално, шта је?
 Закопати се за земљу печално
 и ту остати док ти живот траје!
 У моме срцу крв немирна пева,
 ја волим нова неба, нове зоре,
 ја волим песме широких путева,
 но неке хладне и суморне дворе.
 С песмом на усни путовати друмом,
 тући се макар и за поглед попрек,
 друговати са звездом и шумом,
 бити свој само – то је бити – ЧОВЕК!
- ДУШАН: Да, свој бити! Храбрих то су снови!
- ИСАК: Овај је дивљак охол преко мере.
- АНДРОНИК: Стрепим да ће тај варварин нови
 победне наше заставе да дере!

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

ПАЖ: Краљ Стефан III, краљица и млади краљевић Симеон са свитом и већем дворским!

Из дворских одаја, долазећи из десних вратица, појављују се Стефан Дечански, краљица Марија и њихов син Симеон. За њима Каликсии и Мојсеј. У дружном реду Данило II и Арсеније. Позади пажеви и владике. Њихову појаву сви, изузев Вукашина, дочекаше дубоким поклоном. Нарочито дубок поклон биће Душанов.

СВИ

ПРИСУТНИ: Стефану Трећем многа лета!

ДЕЧАНСКИ: Наш поздрав нашој оданој властели!

Један од пажева услужно му је примачао сиволицу. Краљ се лагано сусио у њу. Лево од њега села је краљица. Између њих осјао је, сивојећи, ослоњен на мајерино крило, Симеон. Уз краља су Данило II и Арсеније, а даље се ниже осјала власицела на челу са Мрњаном. Уз краљицу су Каликсии, Мојсеј и ромејска власицела. Преко њиха њих двеју зруја, нешто мало укосо, осјао је Душан са својом власицелом. Док се лагано образује скуи, Вукашин се нагиње Душану.

ВУКАШИН: Што главу тако понизно савијаш?
Пред ликом оне византијске змије?
Краљ си! Свој углед ти тиме убијаш!

ДУШАН: Не пред њом, него пред краљем Србије
и својим оцем, син обара главу.

ДЕЧАНСКИ: *(Говори тијужним, једноличним гласом црквеног чајца)*

Нека честита сва властела ова
коју крај мене окупљену гледам...
... сведоком буде нашега весеља
кад ћу краљевски опроштај да предам
и опроштај нас, к'о родитеља,
нашему сину за све што је било.
Заборав нека наше распре збрише,
јер блудни син се сад враћа у крило
очинског дома, који слогом дише.

СВИ

ПРИСУТНИ: Живео краљ!

ДЕЧАНСКИ: Господ, који ми врати радост вида,
који победне заставе ми диже,
ево, где слогом наш дом опет зида!
Душане!

- ДУШАН: Оче!
- ДЕЧАНСКИ: Приђи амо. Ближе!
Болест ме моја спречава да раним
да бих се сутра опростио с тобом.
То сада чиним. Ја већ Богу каним
и ускоро ћу да постанем гробом.
Овај наш састанак, можда, последњи је.
Желим у миру да проведем дане.
Сплетке се чувај – те одвратне змије,
што отров сипа у тек срасле ране.
Нек' добро земље на срцу ти лежи.
Ако и жртве устражи – ти подај.
Од жртве само недостојни беже!
- ДУШАН: Краљу и оче! Захвалан сам теби
опрост што дајеш. Но знај, ја не бејаш
онај што твоју круну жели себи,
ја нити злобе ни интрига сејаш,
јер знам да дебло младе гране вија...
Зато што знадох усудове путе,
остадох миран сред интрига голи'!
Ја знам да оца љубим изнад свега
и знам да мене отац нежно воли...
И зато бићу пун синовље поште
за мога оца и за мога краља.
Мирно да сврши задње дане јоште.
Да живи Стефан, краљ српских земаља!
- СВИ
ПРИСУТНИ: Многа љета краљу!
- КАЛУЂЕР
(ДАНИЛО): Црква поздравља измирење ово
од самог Христа надахнуто.
Који је раздор и интриге ков'о
тај мора сада да се каје љуто.
У овом часу црква света жели
да Господ мир нам блажени удели.
- МАРИЈА: Ми, краљица, мајка сина краљевога,
поздрављамо мудрост нашег врлог мужа
која надахнута од доброга Бога
опроштај за грехе сад грешнику пружа.
- СТАРА
ВЛАСТЕЛА: Краљици нашој многа љета!

ДЕЧАНСКИ: Благослов Божји кад се изли на нас сада,
душа је моја молитава рада,
поћи ћу Богу да захвалим данас
што ми поможе да довршим дело.

Дечански њраћен Данилом II и Арсенијем одлази.

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА

МАРИЈА: Нек почне наше краљевско посело!
*Средњим ходником њо њакѡу музике скривене негде у њами ње-
расе, долази Добросав из Хума њраћен играчима.*

ДОБРОСАВ: *(Склањајући се)*
Игра ножева!

За време док играчи играју ову игру, разговор њече.

ВРАТКО: Ово ме још сећа на младост нашу!

ИСАК: Дивљачка ачења!

КНЕЗ БИСТЕ: Прошли су дани наших премалећа.

АНДРОНИК: Бедно је ово.

БРАНКО Све се брзо мења.

*Завршена је игра мачева. Кроз редове играча који одлазе ѡровлачи
се једанаести владика, одевених у богаишо везене хаљине, играјући
своје коло.*

*За време ове игре, краљевић Симеон уморан од дугог сѡјања, сео је
на сѡолицу Дечанскога. У истѡме часу Вукашинов ѡлас, јак као
ѡруба, загрмео је.*

ВУКАШИН: Младоме принцу тамо није место.
На томе месту само краљ наш седи.
Кад му Дечански већ предаде престо?

ДУШАН: Мир, Вукашине!

I ДВОРОДРЖИЦА: Аха, ово вреди!

МАРИЈА: *(Душану са ѡуѡиѡим ѡрекором)*
Зато што дете случајно је село
на престо очев – твоји дижу грају.

ВУКАШИН: *(Иронично)*
Случајно!

- ДУШАН: *(Сћороџо)*
Војводи!
- МАРИЈА: Као да је хтело!
- ВУКАШИН: Шта се тим хоће – то и себри знају!
- ДУШАН: *(Само шћио није ѿлануо)*
Војводи, речи да ти нисам чуо!
- МАРИЈА: Твоје се племство, краљу, много сили
и оно ради што му воља. Труо
је дизгин твојих власти над њим.
Крили би своја гадна, злобна лица
пред неком руком чврстом, мушком, јаком.
А ти си слабић млохавих мишица.
Добар да будеш манастирски ђакон.
- ДУШАН: *(Ова увреда бачена му у лице ѿред свом вла-
сћелом, најћерала му је крв у образе)*
Краљице!
- МАРИЈА: *(Хладно, досћојансћивено)*
Стани, краљица говори!
Ако је неко им'о што да рече
то си ти мог'о! А не он да збори:
војвода незнан.
(Са лажним болом)
То ме пече,
јер си дебло Немањиног грана.
Твоје би право увређено било.
(Иронично)
Вукашин овде заступа Душана!
К'о да си дете, меће те под крило.
- ДУШАН: *(Гордо)*
Краљице, моје војводе не вређај!
- МАРИЈА: *(Иронично)*
Војводе?! Чега?! Где су њине битке?
Победе њине овде нам изређај.
Где своје сабље изломише бритке?
- ВУКАШИН: *(Сћегао ѿеснице на граници самосавлаћивања)*
Зашто си само једна слаба жена?

МАРИЈА: Да, знам, на жену руку можеш дићи!
Зар то је Зета? То властела њена?
(Иронично)
С њом ћеш, краљу, предалеко стићи.

ДУШАН: (Гордо)
На врху мача циљеви ми стоје!

МАРИЈА: Ниси ме хтео да браниш од њина
напада. Идем. Али срце моје
куца за тебе к'о за свога сина.

Одлази праћена ѓрчким свеишћенством, власићелом и владикама.

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА

МРЊАН: Краљица мора већ од њих да бежи
То није племство него чопор паса!

*Одлази љућишћо. Иѓра владика, ирекинуића овим инцидентћом ио
одласку Мрњановом настћавља се. За време иѓре Вукашин и Душан
одвојени разѓоварају.*

ДУШАН: (Прекорно)
Ето, и отац оде ти са села!
Када си са мном слушај моје речи.
Из тога твога тврдоглавог чела
треба већ једном лудост да се лечи.

ВУКАШИН: Луд сам?!

ДУШАН: Да, луд си, напрасит и смео.
К'о дивљом страшћу да си увек теран.
Увек у ватри. Увек дивље врео.

ВУКАШИН: (Горко)
Луд сам к'о пас што сам теби веран.
Луд сам што волим тебе дивље, страсно.
Луд сам што нећу краљици да служим,
него што теби, краљу, служим часно.
Луд сам што се нећу издајом да ружим.

ДУШАН: Издајом?! Бунцаш.

ВУКАШИН: Не, говорим право.
Та подла змија што је овде браниш
и због ње насрћеш на мене, тај ђаво
учиниће ти да се жив сахраниш.

- Она ми овде, пре непуног сата,
нудила блага сва овога света,
нудила славу и товаре злата,
нудила сву власт првог логотета.
- ДУШАН: Зашто?
- ВУКАШИН: Да тебе издам њеноме целату.
С презрењем одбих ту улогу Јуде.
Обећа тада...
- ДУШАН: Шта?
- ВУКАШИН: Себе као плату.
Обећа моја драгана да буде.
- ДУШАН: *(Бесно)*
Лажеш!
- ВУКАШИН: Не, тако ми Бога!
- ДУШАН: Лажеш, псето!
- ВУКАШИН: Не вређај ме!
- ДУШАН: Бежи!
Блудница није жена мога оца!
- ВУКАШИН: На један мој миг ће преда мном да лежи.
Кунем се срећом ја јуначком својом.
- ДУШАН: О, то је страшно! То пече и боли.
- ВУКАШИН: Знаш ли што би се русом главом твојом поиграла?
- ДУШАН: Што?
- ВУКАШИН: Зато што те воли.
- ДУШАН: Престани! Ђуги! Докле ћеш да караш
језиком гадним свога краља жену?!
- ВУКАШИН: У својој крви сам ћеш да се ваљаш.
Тад ћеш осетит' страсну љубав њену.
- ДУШАН: Доста! Престани! Пресит сам клевета.
Пресит сам лажи и интрига гнусни'.
- ВУКАШИН: Престаћу. Али чувај се клевета
свилених и осмеха на лажљивој усни.
- Коло владика завршено је. Одвојивши се од Вукашина, Душан
ирилази Муси, око кога су Уљљеша, Гојко и Војихновићи.*
- ДУШАН: Муса, песму хоћу!

ПОЈАВА ПЕТНАЕСТА

ПРИБАЦ

ГРЕБОСТРЕК: Старци, нисте на опелу!
Хајдемо! Да живи наш млади краљ Зете!
Нек' буде весело на краљевом селу.

ВРАТКО: Здраво, Прибче?

ПРИБАЦ: Здраво! Нека песме лете!

МУСА: Госпо, кад ноћас у башти ти ружа
мирисом јави – знај да те тад желим!
Знај да се тада срце моје пружа
жељно да умре на грудима белим.
Месече друже, и скитнице стара,
где је вечерас твоја светлост блага?
“Витеже, чујеш ли песму лаутара:
“ноћас са другим одбегла ти драга”.

ГОЈКО: Напоље хајд'мо! Месечина мами.
Разблудно ноћ је распустила косе.

УГЉЕША: Цветови срца отварају сами.

МИЛОШ: Вечерњи ветри топле чежње носе.

МУСА: *(Пева)*
Нек' песмом нашом одјекују воде,
нек' звуци њени под облаке ходе.
Нек' глас њен звони са рала и брана:
“Бог нека живи Стефана Душана”!

Певајући ову песму он иде низ сипењенице у врт, а за њим и сви остали певајући.

ПОЈАВА ШЕСНАЕСТА

Остали су само Душан и Палман.

ПАЛМАН: Да ли ти гарда, краљу, треба твоја?

ДУШАН: *(Као да га је овај глас црџао из размишљања у која је ујоную после сукоба са Вукашином)*
Не, не треба ми! Можеш ићи и ти.
Веселите се ноћас, децо моја.

ПАЛМАН: Ако устребам, у врту ћу бити.
(Одлази)

ПОЈАВА СЕДАМНАЕСТА

ДУШАН: Веселе, песма, свуда око мене,
 Све бучно тоне у песми и вину.
 Радошћу дрхћу старци, људи, жене:
 Њин краљ је своме опростио сину!
 А шта му згрехих да ми опрост даје?
 Што своје право чув'о сам за себе.
 Не дадох да ме туђинка продаје
 ни да ме слепог к'о оца погребе.
 Па српском земљом кола да поведу
 туђинска црква и туђа властела,
 када туђинца на престо доведу
 да жиг ми срама ударе сред чела...

МУСА: *(Пева у врџу)*
 Нек' песмом нашом наша поља зборе,
 нек' дахом њеним храстови шуморе,
 нек' звони она са рала и брана:
 "Бог нека живи Стефана Душана!"

ДУШАН: Певају, мени срце туга стеже.
 Мирење славе, ја бих болно плак'о.
 Видим где лађе потонуле леже,
 где рај сам чек'о ту налазим пак'о.
 Не, нећу главу оборити доле.
 Побеђен нисам да главу обарам.
 Нека ме мрзе боље нег' да воле...

ПОЈАВА ОСАМНАЕСТА

Душан и Марија

МАРИЈА: *(Журно долази из својих соба, са велом њреба-
 ченим њреко лица)*
 Хтедох с тобом да разговарам.

ДУШАН: *(Трџао се, окренуо и сџукнуо корак назад)*
 Ко си? Шта хоћеш?

МАРИЈА: Само тише!

ДУШАН: Вео подигни што ти скрива лице.
 Истини смета. Њој дан подај бео.

- МАРИЈА: Дићи ћу после.
- ДУШАН: То је глас краљице!
- МАРИЈА: Пред тобом она не стоји већ – жена несрећне судбе. Изломљена болом. Он је схрвао горда плећа њена, овенч’о главу патње ореолом.
- ДУШАН: Ни моја судба није боља била. К’о грчки сужањ младост сам провео.
- МАРИЈА: Ал’ сад бар срећа држи те сред крила. А мени живот беше патња, цео.
- ДУШАН: Па шта би сада ти од мене хтела?
- МАРИЈА: *(Пришла му је. Крајеви њеног оградња додирују његово одело. Он осећа њен врели дах на своме лицу. Њена бела, малена рука, додирнула је његово намршћено чело)*
О, шта бих хтела! Жеље су ми мале:
да змија ова сиђе ти са чела,
очи да ти се радошћу упале...
(Он је осећао њен хладан, горд)
Знам да ме мрзиш!
- ДУШАН: Мржња не знам шта је.
Јаки не мрзе.
- МАРИЈА: Држах те к’о сина!...
- ДУШАН: Зар твоје краљевство сину отров даје?
- МАРИЈА: *(Њене очи и њен глас зраче увређеном невиношћу)*
Отров?!
- ДУШАН: Сети се!
- МАРИЈА: Кад?
- ДУШАН: Пре! Сред вина!
- МАРИЈА: *(Гневно)*
Интриге то су!
- ДУШАН: А поход на Зету?
Кад краљ ме с војском нападе.
Зар беше и то интрига?

- МАРИЈА: Лажи људи плету!
- ДУШАН: *(Цинично)*
Можда! Ал' никад у једном не греше
да тебе мојом злом судбином зову!
- МАРИЈА: Мирење ово, то је моје дело!
- ДУШАН: Хтедох да пробам сам прилику ову,
а знам да ти ми већ спремаш опело.
- МАРИЈА: Опело спремам?! О, када би знао
колико сунца желим на твој путу?...
- ДУШАН: *(Иронично)*
Пред тобом тад би у прашину пао
опроштај тражио у твојему скуту.
- МАРИЈА: *(Извештајачености у њеном гласу све више несћаје
и он ће се на крају ирелигијски искреном, њојлом
љубављу)*
Не, то не тражим. Ја нећу признања.
Све радим зато што се теби дивим.
Именом твојим живот ми одзвања,
за тебе само и кроз тебе живим.
Јер ти си одблес мојих плавих снова,
јер ти си жеља срцем љуљушкана,
јер ти си море и обала нова,
јер ти си песма још неиспевана.
Имадох доста мрких, тужних дана.
Хтела бих радост блиставу и зрачну.
Имадох доста суза, доста рана.
Имадох доста чамотињу мрачну.
Радости хоћу! Хоћу радост пира
љубавног. Мрзим дане мирне.
Имадох доста дана манастира,
доста је тамјана, доста измирне!
Живота хоћу! Он кличе у мени!
Зар да се младост крај слепца погребе?
О, да се утопим сва у твојој зени.
Хтела бих! Љубави! Да...хтела бих...
тебе!
- ДУШАН: *(Измиче се као шибан њеним њламеним речима)*
Госпођо, речи твоје богохулне...

- МАРИЈА: О, ћути! ћути! Стани! Један тренутак!
Бар један пољуб са те усне чулне...
(*Нагло ња је пољубила*)
Како мирише на цвет ружин свенут!
Не иди! Стани! Остављаш ме и ти?
- ДУШАН: Запамти добро, краљице Маријо,
Дуго краљица нећеш моја бити!
- МАРИЈА: (*Да би иживела своју сирасиј она се понизила,
бацила под ноге своје досијојансиво жене и краљице.
Залуду. Понос зейског краља осипао је чврсиј.
Затио њу обузима пожар беса и жеље за осветом*)
Претиш, гадно псето! Леген Симониде
зенама ћу дати тим охолом твојим!
Слепога ће ови двори да те виде!
- ДУШАН: (*Осипао је ледено горд. Крајко је климнуо главом*)
Рукавицу примаам. На белези стојим!
(*Журним кораком, изашао је*)
- Марија као да би пошла за њим, али је засипала.*

КРАЈ ПРВОГ ЧИНА

ДРУГИ ЧИН

ПОЈАВА ПРВА

- I ГАРДИСТ: На крају села, поред гробља стара,
обично оне коло своје воде.
И док млад месец греје врх честара,
чарају оне.
- II ГАРДИСТ: Кажу и да броде рекама нашим.
Језера их пуна.
Рибарске мреже цепају и барке
преврћу. Рибаре одводе из чуна.
- III ГАРДИСТ: Чуо сам и ја.
- IV ГАРДИСТ: Зову их бродарке.
- V ГАРДИСТ: Зле су.
- III ГАРДИСТ: Зар од загоркиња горе?!
- IV ГАРДИСТ: Не, нису. Него добре, милостивне.
Лепе к'о сунце у пролећне зоре,
миле к'о деца, к'о анђели дивне...

ПОЈАВА ДРУГА

Пређашњи и Душан

*Зейски краљ ушао је у своју собу. Прешао њеко ње љромим,
уморним кораком, а зајим сјао код великог љрозора. На шум
њеџових корака Гардисти су љрекинули љричу и када су чули да је
љо он, љоскакали су и окаменили се крај врати.*

- II ГАРДИСТ: Пст! Неко уђе!
- III ГАРДИСТ: (Ослушкује)
Корак младог краља!
- IV ГАРДИСТ: Јест, он је! Зна га! На оружје!
- I ГАРДИСТ: Брже!
- ДУШАН: (Око усана зајнегле се боре бола)
Да, наследнику свих српских земаља
узалуд бојни хат копа и рже.
Бојну му сабљу већ рђа наједа,

ПОЈАВА ТРЕЋА

Праћен на одсвојању ипрећим Гардисџом, сџејеницама се џење Муса. Он корача лаѓано, нехајно, звиждућући неку џесму. Исџевши се, он лежерно улази у Душанову собу.

- МУСА: Ево ме!
- ДУШАН: Ходи! Чекам те одавно.
Како пут прође?
- МУСА: Путовао сам славно.
Отварао сам путеве тим кључем!
(Удара се џо мачу)
- ДУШАН: Никад немаш мира.
- МУСА: Миран сам само кад се с киме тучем!
- ДУШАН: У Породимљу има ли шта ново?
Краљица и краљ шта раде?
- МУСА: Завере си ков'о пре ти.
Сад ми мирујемо,
а они замке спремају нам нове.
- ДУШАН: Зар после оног свечаног мирења?
- МУСА: Краљ треба сабор скоро да сазове!
...и наследника на њем да одреди.
Јавна је тајна ти то нећеш бити!
- ДУШАН: Али обећање краљево?
- МУСА: Нимало не вреди.
- ДУШАН: Шта племство мисли?!
- МУСА: Краљице су сити,
властеле грчке, грчких свештеника,
али Дечанском, верни су.
- ДУШАН: А докле?
- МУСА: Веже их уза њ верност клетвеника.
- ДУШАН: Зашто ме усуд таквом судбом прокле,
да ове земље ја круну понесем?
Неслога, завист, међ' нас се увлаче.
Туђин нас свађа.
- МУСА: Ја бих то да треснем
врзино коло овим мачем својим.
Народ, свештенство и млади су с тобом.

- ДУШАН: Због тога, рата грађанског се бојим.
- МУСА: Онда ћеш бити Маријиним робом!
Или се плашиш?
- ДУШАН: Храбар се не плаши!
Моја ће дела мој народ да суди.
Зар да се пењем преко трупа наши'?
- МУСА: Е, онда, само зетским краљем буди!
Прикуцај себе за глечере ове.
Нек' земља буде грчка провинција.
Припреми леђа за ударе нове.
Нек' нам влада Гркиња Марија.
Залуду Немања расков'о је ланце.
Залуду мудрост Савина је била.
Кроз ове горде и слободне кланце,
залуду песма слободе се вила,
јер ти, потомак њин и слабић јадни,
не смеш да махнеш тешким буздованом.
Византу, спавај! Ево, у гроб хладни
Србија иде са краљем Душаном!
- ДУШАН: (*Оштро*)
Иди!
- МУСА: О, радо! Скитница ћу бити
као и до сад. Друг друмова бели',
али ни пред ким нећу кичму свити.
Чинићу само што мој мач узжели.
А ти и даље молитвом се снажи...

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Остивљајући Душана у соби, замислено̄ крај њрозора, Муса је лаганим кораком изашао из његове собе. На његову појаву Гардисци, који су већ били њрекинули ӣру, усипајањем одају му њочаси. Он је засипао мало, онда одмахнуо рукама и главом и испим оним нехајним кораком њошао низ сипейенице, звиждућући. На врху сипейеница срео се са Вукашином.

- ВУКАШИН: Био си код њега?
- МУСА: Био.
- ВУКАШИН: И... шта вели?

- МУСА: Ништа.
- ВУКАШИН: Како ништа?!
- МУСА: Остави слабића!
- ВУКАШИН: Да се повуче он, ваљда, не жели?
- МУСА: Баш то! Прошло је доба славних Немањића.
Ово су бледе и бескрвне лутке.
Рекох му: "Збогом!" Остављам вас сутра.
- Док они разговарају III, IV и V Гардисџи иду низ сџејенице.*
- ВУКАШИН: Стани! Не смемо преко тога ћутке прећи.
- МУСА: Не, збогом. Нестаћу пре јутра.
Ја борбу хоћу. Овде чујем псалме.
Звек мача тражим. Налазим звук звона.
Краљицу чека он са цветом палме,
а смрт и ропство доноси му она.
Збогом!
(*Одлази лаѓано*)
- ВУКАШИН: (*Осџавља ѓа и нађло жури ка враџица Душанове
собе. Ушавиши унуџра, ѓоџов на сваћу, засџао је,
видевиши Душана сломљеноџ*)
Сметам ли? Болестан си нешто?
- ДУШАН: (*Подиђао је ѓлаву*)
А, ти си... нисам!
- ВУКАШИН: Онда љут си.
- ДУШАН: Зашто?
- ВУКАШИН: Видим од мене нешто кријеш вешто.
- ДУШАН: Ти, тврда главо, усијана машто!
Све видиш оно што никад не бива.
Године, ваљда, то ће да излече.
- ВУКАШИН: Можда се варам. Истина је жива
да нека крупна рана тебе пече.
Сигурно вести што их чу од Мусе.
- ДУШАН: Од Мусе? Ништа!
- ВУКАШИН: Да ли од њега, тек, углавном чу се
краљ ће ускоро сабор да сазива.
- ДУШАН: Па?
- ВУКАШИН: Ти још питаш. Што краљица спрема
знаш добро.

ДУШАН: Знам.
ВУКАШИН: Престо Симеону!
ДУШАН: Даље?
ВУКАШИН: Ти ћутиш?!
ДУШАН: То је стара тема.
ВУКАШИН: Зар Грка да трпиш на Немање трону?!
ДУШАН: Мој отац то хоће. Дужан сам да слушам.
 Његова је жеља заповест за мене.
ВУКАШИН: Ти то збориш?!
ДУШАН: Да, ја!
ВУКАШИН: Скоро те се гнушам!
 Да нису то мреже оне страшне жене?
 Клек'о си пред њеним телом разбуктали!
ДУШАН: То није истина!
ВУКАШИН: Онда, зашто ћутиш?
ДУШАН: Јер своју кућу нећу сам да палим.
ВУКАШИН: Држањем таквим ти још горе слутиш.
ДУШАН: Ја немам права крв своју да лијем.
 Заклетву оцу ја сам на мир дао.
ВУКАШИН: Да ме не туку ја ћу да се бијем.
 Рушићу друге сам да не бих пао.
 Обзире лажне измислише слаби.
 У туђој мржњи јаки кичму има.
 Слабића често још слабији зграби.
 Ковања нема без огња и дима.
 Застајеш, стрепиш. Бојиш се због жртве.
 Не знаш да кроз њих свако дело рађа.
 Сваки дом има у темељу мртве,
 без њих он пуст је к'о море без лађа.
ДУШАН: Не! Не! Не могу! Реч сам оцу дао!
ВУКАШИН: Реч вреди само докле нам користи!
ДУШАН: Не! Душан толико ниско није пао.
 Желим да сутра будем руку чисти'.
ВУКАШИН: Али властела то тражи од тебе.
 Нећеш ли – сви ће да те тад оставе.
ДУШАН: Не!

ВУКАШИН: Нећеш краљ бити!

ДУШАН: Мислите на себе.
 Хоћете други да за вас крваре.
 За вашу љубав реч да своју згазим.
 За вашу љубав да се с оцем кољем.
 За вашу љубав да по крви газим.
 Не!

ВУКАШИН: То је последње?

ДУШАН: Последње.

ВУКАШИН: Не надах се бољем.
 Видим да страст је од разума јача.
 Другове твоје сменила је жена.
 Нек' буде! Идем! Звекет нашег мача
 пада пред кликом страсног смеха њена.
 Запамти: мржња само воли страсно!
 Кајање увек походи нас касно!
(Излећео је из собе нагло, бесно)

ПОЈАВА ПЕТА

Пређашњи и, мало касније, Оливер

Оливер ће се појавити, долазећи с њеницама, мало касније, при крају Душанова монолога. Он долази лаганим, одмереним кораком. Све на њему одаје појун мир.

ДУШАН: Мисли да љубав руке ми спутава.
 Не зна колико сам патим због свега.
 Мисли да моје славољубље спава
 и да су прошли дани мога стега.
 Због снаге наше трпим понижења,
 због слоге земље подносим ударце,
 због вере своје у људска поштења,
 што оца волим, што поштујем старце,
 Ето, од мене моји људи беже!

ОЛИВЕР: *(Обраћа се I Гардисти)*
 Да ли је краљ овде?

I ГАРДИСТ: Јесте! Ту је, кнеже!

ОЛИВЕР: *(Ушао је у Душанову собу)*
 Хоће ли данас у лов да се креће?
 Чекамо доле твоје заповести.

- ДУШАН: *(Погледао га је неким одсујиним погледом)*
У лов?
- ОЛИВЕР: Рек'о си синоћ.
- ДУШАН: Не!
- ОЛИВЕР: *(Виче кроз прозор)*
Неће!
Псе и соколе можете одвести!
(Душану)
То ти је добро. За лов има дана.
(Гледа на књижу која је на столу)
Нешто си чит'о? Нека књига нова?
- ДУШАН: Ромејски препев витеза Тристана.
- ОЛИВЕР: Да, видим. Већ ми је знана историја ова.
Љубавни јади муче те?
- ДУШАН: Смешне ствари!
Знаш да никада жене нисам глед'о.
- ОЛИВЕР: Ипак ми више ниси онај стари.
Глас ти пригушен. Лице скоро бледо.
Црв неки душу као да ти гризе.
- ДУШАН: Зар има мало разлога за бригу?
- ОЛИВЕР: То не! Али не навлачи ризе.
- ДУШАН: Ја то не чиним.
- ОЛИВЕР: Али читаш књигу.
А књига друг је самотних монаха.
Краљу је доста карта земље своје.
- ДУШАН: Ал' ако краљ је судбе сиромаша,
ако му само несреће се броје...
- ОЛИВЕР: Не рекох ли да те нешто пече?
Реци ми, срцу лакше ће ти бити,
Јер топле речи ране срца лече.
- ДУШАН: Остави!
- ОЛИВЕР: Од мене почео си крити?!
- ДУШАН: Шта да ти кажем? Властела се буни...
- ОЛИВЕР: Можда си сам крив за њино држање!
- ДУШАН: Грешке не можеш приписиват' круни!
- ОЛИВЕР: Круну ти желе!
- ДУШАН: Пусто, лудо сање!

- ОЛИВЕР: Слушај. Властелу притегни. Нек' иде
ко неће главу пред тобом да свије.
Ал' они који остану нек' виде
да твоје чете нису к'о ордије
татарске дивље. Већ да реч се слуша.
Бољи је један пријатељ, но триста
оних што власт желе. Невољом се куша
пријатељ прави.
- ДУШАН: О, тако ми Христа,
видим да прави пријатељ си мени.
Нек' иду! Сам ћу свој терет да носим.
У томе мору што се дивље пени
ја бићу стена што свима пркосим.
- ОЛИВЕР: Да, такав буди! Горе главу! Снажи
мишице своје на невоље каму.
Знај: храбар себи сам невоље тражи,
он је и Бог и жрец у сопственом храму.

ПОЈАВА ШЕСТА

Долази архиејиској Данило. Досјојансјивеним, одмереним корак-ком, пошјо с пошјовањем буде поздрављен од койљаника, ући ће у Душанову собу, погледаши у Оливера, зашјм Душана, па ће их пошјом благословиши.

- ДАНИЛО: Мир вам!
- ДУШАН: *(Неће умеши да сакрије изненађење рођено Дани-
ловом појавом)*
Ти овде?
- ДАНИЛО: Зар ти чудно пада?
- ДУШАН: *(Ледена госјодсјивеносји Данилове појаве збуњује
га)*
Мишљах... с краљем си...
- ДАНИЛО: Прво руци ходи.
- ДУШАН: *(Пошјуно је збуњен, ошчињен овим госјодсјиве-
ним, надмоћним гесјом)*
Опрости!
- І ГАРДИСТ: Кнез Јован Оливер!
- ДУШАН: *(Оливеру)*
Хвала ти! Пријатељ увек си ми био.

ПОЈАВА СЕДМА

- ГРЕБОСТРЕК: *(Нагло, захукљано улеће у Душанову собу. Сјаје
ћред Душана и баца му ћред ноће мач и буздован)*
Ево ти мач мој и наџак шестопер.
- ДУШАН: *(Изненаћено и зачућено)*
Зашто?
- ГРЕБОСТРЕК: Јер понос мој мени је мио.
*(Води ћа ка ћрозору, оћвара ћа и ћоказује доле.
Сћоља у собу доћире звук ћруба и роћова и врева
људи)*
Слушај! Чујеш ли како трубе звоне?
Погледај доле! Одлазе ти чете!
Видиш их? То је сунце што ти тоне.
За тебе у смрт они би да лете,
а ти их остављаш! Зашто Мусу гониш?
Вукашин с браћом спрема се да крене.
Пази због овог да сузе не рониш!
- ДУШАН: Ко је мој, тај ће да послуша мене.
Ко неће да слуша, тај боље нек' иде.
Реч сам краљу дао! Њу ћу да испуним.
- ГРЕБОСТРЕК: Слеп си! Сви боље ствар од тебе виде.
Зар ја да дочекам да Грка окруним?
- ОЛИВЕР: Откуд знате шта Дечански спрема?
- ГРЕБОСТРЕК: Откуд знамо? То је јавна тајна.
Чим мис'о реч је, ту тајне нема.
- ОЛИВЕР: Људска је злоба заиста бескрајна.
Знаш да краљ хоће мир да с' очува.
Ми смо реч дали, истина је жива,
зар она дим је, да се лако здува?
- ГРЕБОСТРЕК: Ал' зашто онда он сабор сазива?
- ДУШАН: Верујем речи свог оца и краља.
- ГРЕБОСТРЕК: Не! Краљевском круном
свих српских земаља,
Синиша треба да овенчан буде.
И ја не могу да судбину Јуде
дочекам. Мача мога, краљу, ево!
Њим стварао сам Србије границе,
победне химне он је само пев'о.

Уз сџејенице ђојављује се Исак, ђраћен једним ђажем. Корача чврсџим кораком, надуџио, охоло, џешико диџући збоџ сала, које ђа ђуши. Поџао је ђраво враџима Душанове собе. Гардисџи су укрсџили коџља.

ПОЈАВА ОСМА

І ГАРДИСТ: Натраг!

ИСАК: Гласник сам краџице!
(Гардисџи су размакли коџља. Осџављајући ђажа најољу, Исак је уџао у Душанову собу. Сџао је код враџа. Ова ђроџица су ђа изнаџено ђоџледала. Душан је коракнуо корак–два најред. Исак му је ђриџао. Поклонио му се краџико, охоло. Пруџио му два свиџка ђерџаменџа)
 Поздрављам твоје краџевство високо.
 Доносим поздраве господина краџа.
 Теби, владару свих зетских земаља,
 краџица поздрав свој узвишен шаље.
 У руке твоје дајем писма њина.

ДУШАН: Радошћу, моје сад су пуне груди,
 љубављу отац што поздравља сина.
 Витеже, хвала! Гост ми мио буди.

Развиџа свиџке и чииа. За џо време Оливер је ђриџао Исаку и своџим диџломаџским ђаџџом ђокушава да сазна новосџи од њеџа.

ОЛИВЕР: Сигурно уморан, витеже, си пуно?
 Ми смо далеко, скоро на крај света.

ИСАК: Доста далеко...

ОЛИВЕР: Код вас већ су лета жаркога дана.
 Код нас јоште снежи.
 Журите од нас за године пола.

ИСАК: Колико Визант, пред Србијом бежи!
(И сам се смеје својој духовиџосџи)

ОЛИВЕР: “Бежи”? Слабији пред јачим се склања.
 Јесен се клони пред оштрицом зиме.

ИСАК: *(Мрзовољан на овај одџовор)*
 Мрзим преклапања.

- ОЛИВЕР: Кажу: да дух се само оштри тиме.
Вама то није од потребе неке
ромејски дух је оштар сам по себи.
- ИСАК: *(Са глужим, надујим одобравањем)*
Наравно!
- ОЛИВЕР: Кажу: оштрица је мека
да сад ни свилу пререзао не би!
Тако фини дух ми имали нисмо.
- ИСАК: Нит' ћете када имати га.
- ДУШАН: Чујте, господо моја краљичино писмо.
(Чииа)
“У име свете пречисте Тројице,
почињем ову ситну књигу нашу.
Поздрав од мене, Марије, краљице,
Вама, наш сине. И властелу Вашу здравим.
И хитам да вести донесем
Божјега мира. Краљ је болан тешко
и зато ми рече да Вама пренесем
његову жељу: да Ваше витешко
краљевство крене благослова ради
и опроштаја овамо. Због тога
сабор је сазван да би на њем млади
краљ мог'о престо добит' оца свога.
Сабор ће бити кроз двадесет дана.
Краљ жели да сте на њем' без властеле,
јер она отров сипа посред рана
тек сраслих. Они свађу нашу желе.
Благослов искрен и поздрав Вам шаље
Марија, краљица”. И ...тако даље.
Господо, писмо краљичино чувате!
- ОЛИВЕР: Мудро је! Љубављу сваки ред му дише.
- ГРЕБОСТРЕК: Чујмо шта краљ ти у свом писму пише.
- ДУШАН: Писмо његово, зачудо, кратко.
Два'естак журно набацаних слова...
(Чииа)
“На твоју главу, чедо наше слатко,
призивам милост божјег благослова.
Чуо сам своје да напушташ чете.
То ми је драго, јер реч држиш своју.
Бог нека чува мудру главу твоју”.

ГРЕБОСТРЕК: Само то?! Више ништа?!

ДУШАН: Ништа!

ОЛИВЕР: Доста. Љубав не тражи много речи.

ГРЕБОСТРЕК: Када су лажне – празна људска уста.

ДУШАН: Шта сте се сада препирати стали?
Мени су писма упућена и ја
на њих одговор свој имам да предам.

ГРЕБОСТРЕК: Свега је доста! Краљица Марија
како те вара не могу да гледам.
Пише ти: краљ ће сабор да сазове.
Каже да дођеш без своје властеле.
Зашто? Да слуге њене лакше те улове,
да роб њен будеш, то та слова желе.
Краљ о сабору ништа не говори.
Значи да лаж је цела – њено писмо.

ИСАК: Тако се не сме о круни да збори.
Немој да вређаш!

ГРЕБОСТРЕК: Ни ми луде нисмо!
Знамо колико искрени сте!

ДУШАН: (*Гребостреку*)
Тачне су речи твоје...

ОЛИВЕР: Опет се колебаш!

ГРЕБОСТРЕК: Душу ми море тешке сумње мрачне.

ДУШАН: Да, ово је црно!

ОЛИВЕР: Ако црно гледа!

ДУШАН: Па шта да радим? Горим на сто ватри.
Хоћу реч краљу дату да испуним...
Племство се буни...

ОЛИВЕР: Бунтовнике сатри!

ГРЕБОСТРЕК: Да сатре што га желим да окруним?!

ДУШАН: Свештенство јавно сили ме на буну.
Народ је спреман да за мене гине.

ГРЕБОСТРЕК: Зато што не да круну Симеону.
На глави су ми већ те... те...псине!

ИСАК: Молим те ове речи да повучеш!

ДУШАН: (*Ошћро*)
Прибче, престани!

- ОЛИВЕР: *(Иде ка Прибцу, који се већ сав нарођушио и љокушава да га уклони од Исака)*
Стани! Ја ћу! Нека...
- ГРЕБОСТРЕК: *(Исаку)*
Да не би хтео, можда, да се тучеш?
Изгледа да не знаш Прибца Гребострека?!
- ДУШАН: Доста је, Прибче! Пази, мој гост то је!
...И, кажем, све то вуче својом страном,
свако за себе гледа добро што је.
Свако би да се послужи Душаном
к'о штитом својим. А ја пропаст гледам
земља нам страда због неслоге наше,
туђин нас свађа. Слаб сам да му не дам.
Земље нам, ето, отимати сташе!
Хум Стеван узе. Визант оштри ноже
спреман у леђа да их сутра баца...

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Пређашњи и гласник

Пред крај Душанових речи гласник је узлеиго уз сийенице ииџуравим кораком. Сав је ираињав, зној му се слива низ чело. Визир сломљен. Оклој иробушен. Лева рука у крви.

- І ГАРДИСТ: *(Пријатиел је)*
Гласник из Градца!
- ДУШАН: Нека уђе!
- ГЛАСНИК: *(Улази у Душанову собу. Несигурно му ирилази и иоздравља)*
Краљу! Гласник сам из Градца!
- ГРЕБОСТРЕК: *(Његов инстинктивни сипарођ раиника осеишо је крв)*
Шта је то било?
- ДУШАН: Ближе ходи!
- ГЛАСНИК: Јуче краљева војска нападе нас...
- ГРЕБОСТРЕК: Медаљу такву од краља сам чек'о.

- ГЛАСНИК: Потуче посаду нашу. И дворац попали,
опљачка, скоро до темеља сруши.
Који осташе у ропство су пали.
Гола зидина оста да се пуши...
- ОЛИВЕР: Да ли војска, збиља, краљева је била?
- ГЛАСНИК: Краљичин казнац водио је чете.
Пред њим застава краљева је била.
- ДУШАН: *(Пошћуно збуњен)*
То не разумем...
- ГРЕБОСТРЕК: Све разумећете,
кад и вас овде нападно и збришу.
- ДУШАН: Зашто нападоше?
- ГРЕБОСТРЕК: Круну да ти зграбе!
- ГЛАСНИК: Сабор је сазван да на њем Синишу
прогласе краљем. Зато сад нас слабе.
Хоће да тако одсеку нам крила.
- ГРЕБОСТРЕК: *(Тријумфује)*
Шта сам ти рек'о!
- ОЛИВЕР: Не разумем ово!
- ДУШАН: Писма су ова, значи, варка била?!
- ГРЕБОСТРЕК: Да, њима враг је за нас ланце ков'о.
Писмима својим лаже те и крије
намере своје истинске и праве.
- ДУШАН: Зар опет да се због те грчке змије
синови српски кољу и крваре?
- ГЛАСНИК: Журити треба, јер недеље друге
та иста војска овде ће да хрупи.
Ово казују Мрњанове слуге.
- ГРЕБОСТРЕК: Дотле ће наша војска да се скупи.
- ДУШАН: Па, Оливеру, шта кажеш на ово?
- ОЛИВЕР: Нем сам и збуњен...
Немам за то речи...
- ДУШАН: Бог ми је сведок да сам ја мир ков'о!
- ГРЕБОСТРЕК: Само мач може ово да излечи!

Од моментā када је гласник ушао у Душанову собу, ња за време целоꝝ разꝋовора, Исак се шруди да склони лице, избеꝋавајући да се с њим очи у очи поꝋледа, гледајући час у прозор, загледајући по соби, преврћући књиꝋу, коју је са сола узео.

- ГЛАСНИК: Тај витез тамо одакле је? Ко је?
- ДУШАН: Краљичин гласник.
- ГЛАСНИК: Негде сам га срео.
- ГРЕБОСТРЕК: *(Презриво)*
Ромејац.
- ГЛАСНИК: Је ли?
(Загледа га)
Јесте! Он је! То је!
- ИСАК: *(Окрену се. Охоло)*
Да, Ромејац сам! Шта би тиме хтео?
- ГЛАСНИК: Зашто од мене ти сакриваш лице.
У нападу си и ти јуче био.
Ромејску гарду Марије краљице
ти си, витеже, јуче предводио!
- ИСАК: *(Цинично)*
Да, ја сам био!
- ДУШАН: *(Збуњен)*
Како?!
- ГРЕБОСТРЕК: Псето ниско, шта тражиш овде?
Уходиш нас? Шта ли?
- ОЛИВЕР: Смири се!
- ГРЕБОСТРЕК: Ал' би' за душу му списк'о!
- ГЛАСНИК: Његова гарда крвљу Градац зали!
- ИСАК: Краљице моје вршим заповести:
да гарду водим и да писма предам.
- ДУШАН: Мислите њима да ћу се завести,
да нећу моћи интригу да згледам.
Њима сте хтели везати ми руке.
Ја реч да шујем, ви газите вашу.
Заваран, ја да не чујем јауке,
ћутањем земљу да продајем нашу.
Доста је лажи. Нападосте први.
Мач је извучен. Морам да се браним.
Борбу сте хтели. Имаћете крви.

У њој ћу ваше снове да сахраним.
Иди! И оној што ми покров кроји
реци да сломљен мач међ' нама стоји.
(Исак одлази. Гласнику)
И ти иди! Реци да ти дају вина.
Ране испери. Добро се одмори.

Гласник одлази.

ГРЕБОСТРЕК: Ходи да те пољубим к'о сина!
Поносом чело због тога ми гори!

ДУШАН: (Наређује I ġардисџи)
Свирај збор племства!
Рат нек' се огласи!
Нисмо га хтели. Бежасмо од њега.

ОЛИВЕР: Ако морамо – знаћемо се тући!

ДУШАН: Развиј заставе мога ратног стега!

ГРЕБОСТРЕК: То волим! Славно! Иду дани врући!
Рат нисам хтео. Бог нам га послао.

КРАЈ ДРУГОГ ЧИНА

ТРЕЋИ ЧИН

ПОЈАВА ПРВА

Сјуишијајући се сјазом између шајора праћен једним Душановим койљаником Вратко се приближава Душановом шајору. Душан је изашао корак два у срејанье.

- ВРАТКО: Мој краљ ме шаље свом Душану сину.
- ДУШАН: Поздрављам гласника мога родитеља прво, а затим честиту старину и свог старог, доброг пријатеља.
- ВРАТКО: Отац ти болестан, а побуна ова последње дане пелином му трује. Зашто му ствараш понижења нова? Зар тако оно мирене се штује?
- ДУШАН: Штов'о сам ал' ме краљ први напао. Краљичин казнац Градац ми попали.
- ВРАТКО: Мрњан?!
- ДУШАН: Да, Мрњан.
- ВРАТКО: За то нисам знао.
- ДУШАН: Ми бесмо верни. Ви сте повод дали.
- ВРАТКО: Кажу: да Градац попаљен је зато краљичин гласник што нападнут беше.
- ДУШАН: Како се звао?
- ВРАТКО: Исак.
- ДУШАН: Смратно блато, у извор чист нам интриге донеше. Тај витез, збиља, гласником је био, Ал' ни влас с главе дирнули му нисмо. Чак је он прво напад предводио, па краљичино онда дон'о писмо. Њиме је хтела да нас све обмане, збуњене да нас нападне и сатре. Док ми у миру проводисмо дане, она је мржње упалила ватре.
- ВРАТКО: Код нас друкчије представише ствари: да си ти буну без разлога крен'о, зато што хоћеш да краљ сиђе стари.

- ДУШАН: Све је то, кнеже, сплеткарење њено.
Бог ми је сведок да се једва реших
на овај моме срцу тежак корак.
Знам да се љуто о оца огреших...
- ВРАТКО: Живот је, сине, његов био горак.
Још млад је ост'о без очњега вида,
злоба му даде судбу црног роба.
У време други када живот зида
ткао је дане византијског роба.
Ти си тад с њиме у изгнанству био
једина утеха у глувој самоћи.
Горком је сузом кору хлеба лио
у туђој, хладној, изгнаничкој ноћи.
Кроз твоје топле, зрачне младе зене
он је дан глед'о, глед'о земљу своју
гледао поља и планине њене,
живео – славу да дочека твоју.
Јер, шта за живот веже изгнаника?
Шта веже оног који вида нема?
Ништа! До деце насмејаног лика,
којој он зрачне дане кроз ноћ снева.
- ДУШАН: *(Тронуји је, сузе су му у њодџрлицу)*
Кнеже!
- ВРАТКО: И... ти си раст'о, а са тобом
расла је и нада код јаднога старца
да ти ћеш знати да си био робом
и да ћеш снагу свог младог ударца
слити у тресак што осветом дише,
да светиш патње његове и своје.
Али, авај! Ево, где ти снагу сише
борба за оно што је само твоје!
Жељан си круне!
- ДУШАН: Не, тако ми Бога!
- ВРАТКО: Када би знао колико је тешка,
руку на оца не би диг'о свога!
Ноћ стална то је без зорна смешка,
дан мучан, знојан, патан, без предаха,
казна којом Бог само изабране кажњава,
вечита битка за оне без страха,
путања стрма, камна и крвава.
Ићи ћеш њоме кад усуд одреди,
али не преко очевога леша!

ДУШАН: Не, никад!

ВРАТКО: Онда – ратнике одведи!

ДУШАН: Одвешћу!

ВУКАШИН: *(Нагло)*
Нећеш!

ВРАТКО: Зашто он се меша?
Ко краљ је овде? Ко ту заповеда?
Ти или Душан?

ВУКАШИН: Његов сам властелин,
ал' нећу да нас опет снађе беда.
Ловоре хоћу, а не грки пелин.

ДУШАН: *(Врајку)*
Војску ћу своју, реци, да повучем!
Услов никакав да постављам нећу.

ВУКАШИН: *(За себе)*
Опет ћу морати са њом да се тучем.

ДУШАН: Сутра ће моје чете већ да крећу.

ОЛИВЕР: *(Врајку)*
Мудро би било да замолиш краља,
краљицу негде да склони са двора,
док отац круну својих земаља
сину не преда. И тако ће мора ова
престати да нас једном дави.

ВРАТКО: Надам се краљ ће да прими тај савет.

ОЛИВЕР: Онда међ' нама мир ће бити прави
и син ће моћи да испуни завет.
Краљ нека влада. Ми, кротки и смерни,
бићемо његови поданици верни!

ДУШАН: Синовски поздрав моме оцу предај.
Желим да будем његов задњи слуга.

ВУКАШИН: То ми се не свиђа.

ОЛИВЕР: Своја посла гледај!

ВУКАШИН: Пази да вам се Марија не руга.

Њих двојица излазе из Душановог шайџора и разилазе се: један лево, друџи десно.

ВРАТКО: Хвала ти! Веран тумач ћу ти бити!

ДУШАН: Ја се повлачим пре него се расвити!

Врајко одлази.

ПОЈАВА ДРУГА

- ДУШАН: Краљици неће овај мир да годи
нити ће моји примити га лако.
Стегнућу дизгин тој својој господи.
Краљ из свог извора нек' растера пак'о.
Нестаће сметње. Краљ нек' дуго влада!
Границе царства опасаће дуга
наших мишица и тела нам млада.
Ја, Душан, бићу његов први слуга.
Због наших дела неће црвен стида
обливат' наша потомства далека.
Јер Душан сада зграду мира зида
уместо рата.
(Труба свира на ойкоју)
Опет труба нека!
Сигурно краљ ми свој одговор шаље.
(I Гардисти)
Ко иде?
- I ГАРДИСТ: Гласник!
- ДУШАН: Уведи га амо!
А ти остани тамо...мало даље
и никог немој да пушташ овамо!

ПОЈАВА ТРЕЋА

Душан и Марија

- МАРИЈА: *(Одевена у мушко одело, са оклојом и сјушћеним
визиром на глави)*
Краљу, господар мој шаље ме теби...
Мир с Вратком што си углавио – важи...
Али да опет преварио не би
од тебе сада он таоце тражи.
- ДУШАН: Зар реч витешка пред краљицом не вреди?
Никада нисам тражио талаца...
- МАРИЈА: Краљу, зар не знаш да реч често бледи.
Када је она јемство владалаца?
Реч само слабић поштује пред јаким.

- Једнак реч своју још талаштвом веже.
Мир увек спава у рукама млаким,
песница снажна борбама одлеже...
- ДУШАН: *(Нервозно)*
Услов да чујем...
- МАРИЈА: Четири их има.
Први, Вукашин краљу да се преда...
- ДУШАН: Вукашин?!
- МАРИЈА: Он нам смета свима.
Он на слободи ником мира не да.
- ДУШАН: Војвода то је мој искрен и веран.
Својеглав, али ја га обуздавам...
- МАРИЈА: Природом дивљом он је увек теран.
- ДУШАН: Кад он ме чува тада мирно спавам.
- МАРИЈА: Више ти смета него што користи.
Увек на буне племство ће да тера.
- ДУШАН: *(Као да се мири, увиђајући ојравданосӣ ових речи)*
Тачно је... Добро... Други услов?
- МАРИЈА: Као и први: предај Оливера!
- ДУШАН: *(Изненађен)*
Најмудријег мога властелина!
Вукашин мач је, а Оливер глава!
Не, то не могу!
- МАРИЈА: Од својега сина
отац то тражи с родитељског права!
- ДУШАН: *(Ломи се. Поџођен је у живац. Ипак побегује жеља да се дође до мира)*
Тешке сам жртве поднео свом оцу.
Нек' моју љубав он у њима гледа.
Трећи услов?
- МАРИЈА: Да се мом владоцу Тараконитис,
кнез ромејски преда!
- ДУШАН: *(Жилице му зневом иџрају; једва се савлађује)*
Тараконитис?! Шта се краља тиче
ромејски племић, кога чак и не знам?!
(Једна мисао је пролетела главом)
Чекај, услови ови на Марију личе,

- она је само толико опрезна:
жели да казни овога Ромејца
што ми је веран, што с њом није хтео.
- МАРИЈА: Не знам. Краљ тражи и с њим сабор цео.
- ДУШАН: *(Са ѓорком иронијом)*
“Краљ тражи”! Играчка што на концу клима.
Без туђе руке он једва корача,
а своју вољу он сада да има!
Краљица опет небо нам облача!
Не! Услов овај да примим не могу!
- МАРИЈА: Син оцу жеље да одбије не сме!
- ДУШАН: *(Доведен до руба разума, на врхунцу очајања)*
О, чиме тол’ко згрешио сам Богу?
Четврти услов? Говори?!
- МАРИЈА: *(Иронично)*
Краљ песме!
- ДУШАН: *(Једва верује оном ишћо чује)*
Муса?!
- МАРИЈА: Да, он!
- ДУШАН: Шта он краљу смета?
- МАРИЈА: Много је згрешио. Треба грех да каје.
- ДУШАН: Згрешио?! Кома тај крив је поета?
Због таквих душа ово сунце сјаје.
Предобар, крви свакоме би дао,
Скитница бедни к’о певач из бајке.
- МАРИЈА: У немилост је он, изгледа, пао...
- ДУШАН: И ту су, опет, прсти моје мајке!
Да, то је цена за оног гласника
и онај шамар са краљевог села.
Нећу да играм краљевског крвника.
Ни мир по цену пријатељског тела.
Ком’ Муса треба нек’ га овде тражи.
И жене могу везане да бију!
- МАРИЈА: *(Преко сцене ѓрелази Палман)*
Дакле!
- ДУШАН: Не примам!
- МАРИЈА: Значи, мир не важи!
- ДУШАН: Не, по ту цену!

- МАРИЈА: Идем!
- ДУШАН: Поздрави Марију
и реци да је њен сан леп и мио остварен.
Овде неће бити мира!
- МАРИЈА: Добро!
- ДУШАН: Да видимо с ким' сам говорио!
Подигни оклоп са твога визира!
- МАРИЈА: (*Сипрахом су испуњене њене речи*)
Краљев сам гласник!
- ДУШАН: Нечим ми докажи!
- МАРИЈА: (*Показује краљевски знак*)
Краљев знак!
- ДУШАН: То свако може да украде!
Да видим ко си!
- МАРИЈА: (*Уилашена, љокушава да се склони*)
Не, то ми не тражи!
- ДУШАН: (*Ошћиро*)
Визир доле!
(*Смакнуо је оклоп визира*)
Краљица! Знао сам!
Још увек сејеш раздоре и смутње!
Још увек отров твој се међ' нас точи!
- МАРИЈА: О, нисам! Веруј! Ал' те црне слутње!...
Хтедох још једном да ти видим очи.
Сањах те да си пут гора далеких
кренуо и да у том си залут'о
без пратње. Тад те разбојници неки
нападоше, везаше и мучише љуто.
Гледах како се крв ти врела точи
и шиба, лије из стотине рана.
Онда ти ножем извадише очи.
Један се смеј'о: Гле, краља Душана,
слепачка штака што му лепо стоји!"
Тада зажелех да те опет гледам.
- ДУШАН: Краљице, то су само снови твоји.
Ал' ја се лако савладати не дам,
што желиш оно, краљице, и сниваш!
- МАРИЈА: Не, ја ти желим само дане сунца!

ДУШАН: Љубављу својом мржњу тешку скриваш.

МАРИЈА: Желим да стижеш до самога врхунца.

ДУШАН: Стићи ћу. Али ослоњен на своје другове, оне што им тражиш главе. Видиш те чете што пред тобом стоје скоро ће пропаст твоју да објаве! И преко оних планина и крша скоро ће стег мој да се залепрша. Иди! Ал' неће проћи ни по сата гарда ће моја куцнут' ти на врата. *(Излази. I Гардисти)*
Где је Палман?

I ГАРДИСТ: Сад прође овуда.

ДУШАН: Ако ме неко потражи, нека чека. Одох до њега.

I ГАРДИСТ: Разумем!

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

МАРИЈА: О, луда!
Као нека ниска жена све радих.
Мишљах да љубав понудим му зрелу.
За њега хтедох да оставим краља.
Сина одгурнух. Да његовом челу
подарим круну свих српских земаља.
Памтићеш ову увреду, копиле!
На коленима љубав ћеш да молиш.
Када ти змије буду очи пиле,
тад' ћу те питат' да ли ме не волиш.
Тада да чујем речи твоје 'холе!
(Чују се Вукашинови кораци, који се ујујуио ка Душановом шайџору)
То иде неко! Брзо визир доле!

ПОЈАВА ПЕТА

Марија и Вукашин

- ВУКАШИН: *(I Гардисти)*
Ко је код краља?
- I ГАРДИСТ: Краљев гласник само
- ВУКАШИН: Је ли ту Душан?
- МАРИЈА: Не!
- I ГАРДИСТ: Он оде тамо!
Гласниче, шта је? Да ли мир нам следи?
- МАРИЈА: Душан је примио све услове наше.
- ВУКАШИН: Услове?! Па њих даје ко победи!
Не мислиш, ваљда, да нас старци плаше?
- МАРИЈА: Душан мир жели и услове прима.
- ВУКАШИН: Могу ли их знати, пре нег' се објаве?
- МАРИЈА: Четири.
- ВУКАШИН: Чет'ри?
- МАРИЈА: Да, четири их има.
Четворица ће пањ да окрваве.
- ВУКАШИН: То не разумем.
- МАРИЈА: Краљ таоце тражи.
- ВУКАШИН: Душан их, ваљда, неће дати?
- МАРИЈА: Хоће.
Јер мир у земљи то ће да оснажи.
- ВУКАШИН: Да ли знаш талац краљев бити ко ће?
- МАРИЈА: Тараконитис, Оливер и Муса...
- ВУКАШИН: Четврти?
- МАРИЈА: Првенац казнаца Мрњана.
- ВУКАШИН: Ја?!
- МАРИЈА: Ти си Вукашин?! Оде глава руса!
- ВУКАШИН: Том' се не надах од мога Душана.
- МАРИЈА: Краљ сутра треба да вас смакне јавно.
- ВУКАШИН: Да смакне? Ти се не шалиш, витеже?

- МАРИЈА: Христа ми! Зато, бежи!
- ВУКАШИН: То је срамно!
Мрњавчевићи од смрти не беже!
- МАРИЈА: Мислиш на Душана рећи ће ти: “Хвала!”
Будало! Видиш да вас све продаје.
Тај нема части, нема идеала,
Другове своје, вас, за круну даје.
Побегни, па му нож с леђа забоди.
Краљеву милост стећи ћеш и главу
спашћеш. Војску своју собом води.
- ВУКАШИН: *(Ломи се)*
Кажеш!?
- МАРИЈА: Да, кажем истину ти праву.
Ал’ немој рећи да сам ти ја рек’о
нит’ осталима моје речи одај.
Ако побегну сви, знаће да неко
одаде. Бежи и скупо се продај!
И памти увек тај твој Душан шта је!
- ВУКАШИН: Добро! За ово он ће да се каје.
До зоре, чете подигнућу своје
и идем краљу.
(Одлази)

ПОЈАВА ШЕСТА

- МАРИЈА: Тако, дете моје!
Душане, ти се из темеља љуљаш.
Први војвода леђа ти окреће.
Гледаћу ко црв како се бауљаш,
Ал’ милост моја обасјат те неће.
Са мном си поч’о ти битку да бијеш!
Не знаш да мене нико тук’о није!
Натераћу те да крв своју пијеш.
Тешка је рука краљице Марије!
(Одлази)

ПОЈАВА СЕДМА

- ДУШАН: *(Долази косом. Обраћа се првом Гардистији и после његовог одговора окреће се и гледа за краљицом која се удаљује на ојкојима)*
Краљи... не, гласник краљев тек сад оде?
- I ГАРДИСТ: Тек сад!
- ДУШАН: *(За се)*
Тај гост баш ми није мио!
Да ли ко с њиме још бејаше овде?
- I ГАРДИСТ: Само војвода Вукашин је био.
- ДУШАН: *(Улазећи у шатвор)*
Опет ће нека сплетка да се роди.
Свеједно, ноћас одлука ће пасти.
Слободно нек' она сплетке води,
оне јој неће помоћи и спасти.
Зора ће знати снагу мог ударца,
да спасем себе, и из канџи њени'
да ослободим оног слепог старца.
Бог ће то дело да опрости мени,
јер земљу дижем са пропасти руба,
јачам је слогом, чиним српском само.
Зашто да славу победних нам труба
туђинцу лудо и на поклон дамо?
Сами на своме, нек је брат до брата.
Туђинске сплетке зашто да нас двоје?
То што је наше, ма и пола хвата
нек' буде наше, нек' знам да је моје.
У мојој кући брат нека ме среће,
крај њега мирно, спокојно да спавам.
И да не мислим да ми замке меће,
опрезом сталним да се не спутавам.

ПОЈАВА ОСМА

Душан и Палман

- ПАЛМАН: *(Долази слева)*
Рекоше да си тражио ме.
- ДУШАН: За напад зором нек' све спремно буде.
Одмах избуди своје гренадире,
властели јави нека спреми људе.
- ПАЛМАН: Разумем!
- ДУШАН: *(На сџочићу развија карџу једну)*
Ходи, примакни се ближе.
По овој карти напад ће да иде.
Дакле, наш ланац тачно довде стиже,
Овде, где ови шумарци се виде,
с коњицом лаком Оливер нек' стоји,
Тарахонитис држи десно крило...
- ПАЛМАН: Код овог млина?
- ДУШАН: Да. А гренадири твоји
центар нек' држе, то је битке било.
- ПАЛМАН: Чућеш га, краљу, како снажно бије!
- ДУШАН: Лево Вукашин са коњицом тешком,
До њега Гојко с четом арколије.
Онда Гребострек с пешадијом чешком.
Караболисте метни код ћувика,
Ту нека буду праћкаши и стрелци,
напред нек' буде чета копљаника,
бацачи ватре, напред, ближе реци.
План нам је готов! Нека почне игра!
Нек' виде борбу медведа и тигра.
Пожури, ево и јутро већ свиће.
- ПАЛМАН: Наредбе твоје испуњене биће!

*Поздравлио је и њошао ка излазу, али се њу сударио са Мусом, који
џура њред собом Исака.*

ПОЈАВА ДЕВЕТА

Пређашњи, Муса и Исак

- ПАЛМАН: (Муси)
 О, опрости ми, нисам, веруј, хтео!
- МУСА: Не мари, море! Баш да чујеш, стани!
- ДУШАН: Ко ти је овај?
- Исак је, чим су дошли, срушио се на земљу, њешко дишући.*
- МУСА: Због њег' заплет цео
 настаде ноћас. Де, мало устани!
 (Иронише)
 Зар ваша милост тако брзо сушта?
 Дакле, и ноћас по свом обичају
 лутах по ноћи. Ова шума густа
 мами ме. Овде звезде мекше сјају
 него у нашој каменитој Зети.
 И тако лутах...
- ДУШАН: Сам?
- МУСА: Не! Са другаром!
 (Показује на мач)
 И с овом цуром.
 (Показује циџру која му виси о рамену)
 Време брже лети када је
 човек крај овакве даме.
 Лутах и ... тако...бројао сам звезде,
 те красне ноге преко поља језде.
 Из двора иде. Прерушен у попа.
 Хм! Знам да ноћу попови не служе.
 Тад ђаво неки почне да ме копа:
 "На њега мало припази де, друже!"
 Реших се ја лукавством да га спречим.
 Кад, ето њега! Окреће се, звера.
 Легох на земљу и почех да јечим.
 Ал' он не хаје, к'о дух да га тера.
 Онда завапих: "Благослови, оче,
 молитву једну прочитај ми хитну!"
 Он нешто грчки натуцати поче.
 Видех да рибу упец'о сам ситну.
 Скочих на њега, кад он наџак трже.
 Још сумња више! Откуд наџак попи?

Зато се с њиме раскусурах брже.
 “Да видиш како Муса руком шкропи!”
 И док се тако с њиме натезах,
 – тежак је као орахова клада –
 кад – браде нест! Ја попа завезах,
 а он сад ћосав! Где се здену брада?!
 Погледах доле, а она у трави!
 Одлепила се. Подигох је журно.
 И с њом подигох овај требник плави
 што га је био у џепове турн’о.
 Ти знаш да књиге изнад свега волим.
 Завирих у њу и пронађох писмо.
 Тад рекох попу: ”Сам ћу да се молим.
 Што да се трудиш? И ми писмени смо!”
 А да је лепше дужност црквењака
 вечерас примих од – мога Исака!

*Једним покрећом скида свећенику браду и бркове и сада се сија
 њуно лице Исака, ромејског власћелина.*

ДУШАН: Збиља, клетвеник то је мајке моје!
 Шта тражиш ноћу у логору моме?

ИСАК: *(Сав је ван себе од сѝраха, брада му дрхће, колена
 му се ѝресу, ѓлас му иѓра)*
 Ни...ни..ништа. Пођох код драгане своје.

ДУШАН: Ал’ зашто онда у оделу томе?

ИСАК: Да лакше прођем. Она има мужа...

ДУШАН: А писмо ово?

ИСАК: Случајно ту беше.

ДУШАН: Ако си невин што ти брада клима?

ИСАК: *(Показује на Мусу)*
 Јер оне руке на мене се смеше.

ДУШАН: Коме је ово писмо намењено?

ИСАК: Христа ми, не знам.

ДУШАН: Одмах ћемо знати.
 (Ломи ѝечайи, одвија ѓа и ѝрелеће ѝреко редака)
 Знао сам одмах! Проклета жено,
 неће нас дуго твоја рука клати,
 нит’ ће нас гушит’ византијске траље!

МУСА: Прочитај писмо!

- ДУШАН: *(Чииа за)*
 “Поздрав искрен шаље своје брату
 царском кнезу у Солуну Палеологу,
 сестра му Марија, краљица српска.
 Душан опет буну
 диг’о је. Крвљу плинуће Србија.
 Како си летос обећао мени
 војничку помоћ, сад је дошло време
 да то испуниш. Зато одмах крени.
 Уговор који углависмо пређе
 важиће, бољку чим задавим кужну:
 Твом намесништву помаћи ћеш међе
 до Новог Брда и сву земљу јужну
 као дар узми за помоћ ми дату.
 Симеон биће за краља Србије
 проглашен. Жури! Поздрав своје брату од
 мене, српске краљице Марије!”
 Ето, господо, њено писмо то је!
- МУСА: Они то капу без капара кроје!
- ДУШАН: *(Исаку)*
 Лагања твоја беху, дакле, празна.
 Свесно си уп’о у ту авантуру.
 Муса, за ухођење колика је казна?
- МУСА: Стотину врућих по голоме туру!
 Ал’ да не мисли да ме мржња држи,
 педесет мојих доста да издржи.
 Видим да већ сада посрће и грца
 зато педесет праштам му од срца!
- ДУШАН: Води га и с њиме што треба уради.
- МУСА: *(Исаку)*
 Извол’те напред, кнеже – попе млади!
 Но, но, не бој се! Ја људе не печем!
 Хајде да прво лесковак одсечем!
(Излази вукући за собом Исака и иде десно)
- ДУШАН: *(Виче за њим)*
 Пожури, напад одмах ће почети!
- МУСА: *(Одговара сјоља)*
 За час ћу! Мени сама рука лети!

ПОЈАВА ДЕСЕТА

Душан и Палман

ДУШАН: Ти одмах пођи! Исток се румени.
Са првим сунцем већ у напад крени.
Војводе редом о свему извести.

ПАЛМАН: Извршиће се твоје заповести!
(Поздравивши одлази)

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА

Душан, војници, ѓласоноше, Оливер

ДУШАН: Мач је извучен! Натраг нема пута!
Лавина нека низ брдо се ваља,
к'о дивском снагом да је ошинута.
Биће то удар осветничког маља
за све срамоте и сва понижења.
Светим свог оца и толике друге!
Византу! Свиће јутро мога васкрсења,
после поноћи печалне и дуге!
(Трубе буде лођор)
Свирајте, трубе! Нека ваши звуци
објаве свитак нашег српског јутра!
Дани што иду биће само наши!
Визант је ЈУЧЕ. Ја сам зрачно СУТРА!
(Иде љраво ка ојкојима)

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА

Лођор се буди, љромичу војници, у даљини се виде барјаци, сџеђови, којља, у љравилним редовима, вика, неђде добоши удара, чују се рођови.

Преко сцене љромиче неколико оклојника – наилазе два бацача вајџре. Неколико ѓласоноша дојџрче.

ДУШАН: Ко је из гарде?
ГАРДИСТ: Ја!

ДУШАН: Нек Палман крене!
(Гардисџи поздравивши, одјури)
Бацачи ватре!

БАЦАЧ: Краљу!

ДУШАН: Нек' у пламен велики претвори се дворац!
Не жал'те ватру, нек' гори и камен!
Ја сам сад овде Сатана и Творац!

БАЦАЧ: Разумем!
(Одјури)

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА

ДУШАН: Палман иде, моја сабља бритка
и с њим к'о робље краљева властела.

*Долазе: Палман, др Барџоло, Врајико, Мрњан, Бисџе, Гребосџрек,
Тарахонџис, архиеџиској Данило II, Оливер.*

ПАЛМАН: Краљу, победом нашом свршена је битка.
Ти да победиш судбина је хтела.

ДУШАН: Бог правде виде да смо били жртве
интриге, мржње, зависти и злобе.
Победним вином прели наше мртве.
Он ће и врагу платит' за гнусобе.
Палман! Шта је с мојим оцем било?

ПАЛМАН: Када се беше наше лево крило
због Вукашина од дворца повукло,
тада из дворца краљ побеже...

ДУШАН: Куда?

ПАЛМАН: У Потрч. С њим се још нешто провукло
његове гарде. Тражисмо их свуда...

ДУШАН: Оливер! Сместа са коњицом лаком
за њима крени. У трку потеци.
Теби сад кажем, то велим и сваком
и моме краљу и оцу то реци:
"Да ја га молим да се натраг врати,
бићу му слуга и први поданик.
У службу њему као роб ћу стати,
јер он – мој краљ је Божији изасланик.
Реци, да молим опроштај и клечим

пред њим несрећан с наше зле судбине.
Реци, да мач мој хтеде да излечи,
а не да њему, краљу, круну скине.”
Жури! С коњицом одмах за њим крећи.
Велможе! Нек’ живи наш краљ Стефан
Трећи!

ПРИСУТНИ: Многа љета краљу!

ДУШАН: Честита властело,
мог’ седог’ оца, слободни сте сада.
Радошћу, моје, ево, зрачи чело,
што мртва мржња међу нама пада.
Хвалећи Бога побожно и смерно
због његовога победнога дара,
ја хвалим и вас што до краја верно
бранисте свог и мог господара.

МРЊАН: Дужност то наша беше, краљу млади!

ДУШАН: Не! Само љубав таква дела гради!

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА

Муса са ромејском властџелом и свешћенством.

МУСА: Ово су моји ратнички трофеји.
Ова два кнеза нек’ се с попом здруже!

ДУШАН: И вама дајем слободу, Ромеји.
У мојој земљи не остајте дуже.
Натраг, у Визант, вратите се сместа,
свештенство ваше нек’ са вама крене,
јер сада ваша служба овде преста,
збогом, и дуго сећајте се мене.

ПОЈАВА ПЕТНАЕСТА

Гласник и Вукашин

ГЛАСНИК: Краљу, војвода Вукашин се враћа.

ДУШАН: Војводе моје нису издајници.
Издајом зар се моја љубав плаћа?

- ВУКАШИН: Ја кривац нисам. Веровах краљици.
- ДУШАН: Брат си ми био. Крв ти давах своју,
ја сам патио кад видех да патиш.
А ти? Враћаш ми невером у боју!
Дочеках љубав да невером платиш!
- ВУКАШИН: Ја кривац нисам. Подле змије жалац
интриге своје отровом ме зали:
краљица ми рече да ћу Дечанском
твој да будем талац...
- ДУШАН: *(Прекида ља)*
И да је тако, зар се живот жали
за краља свога?
- ВУКАШИН: Жалио га нисам
до сада у биткама свима.
- ДУШАН: Но, војнички је законик написан:
војник на мосту да погине има,
ал' га никад не сме да остави,
нити издајом мрачном да се служи.
- ВУКАШИН: Она се заче у њезиној глави...
- ДУШАН: *(Енерџично)*
Доста! Јер тебе твоје дело тужи.
Издајник не може мој војвода бити.
Знаке војводства достојним ћу дати.
- ВУКАШИН: *(Скида аздију и оћипасује мач)*
Ево!
- ДУШАН: *(Муси)*
Аздија ова нека тебе кити.
- МУСА: На томе дару, мој краљу, хвала ти,
али не желим да се вежем њиме.
Волим те, увек гинућу за тебе.
Застава моја, то је твоје име,
али аздија ова ропство за ме значи.
Слободу она зар да ми погребе?
Не, хоћу она да ми увек зрачи.
Слободан да сам, свој краљ и свој слуга,
моје краљевство да је ту где стојим.
Слободан да сам поред свога друга
(Удара се по мачу)
њиме да ребра душманима бројим.
Да лутам, певам, бијем се и тучем,

- за очи, осмех, поглед зао, попрек.
 Зашто да оков тај лепи навучем?
 Хвала. Слободан хоћу да сам, краљу, до век.
- ДУШАН: Добро.
 (За се)
 Ко ме да предам?
 Мис'о згодна.
 (Враћу)
 Теби старино, што те твојим сјајем
 мом оцу верност краси благородна
 војводске знаке к'о признање дајем.
- ВРАТКО: Хвала ти. Од суза око не може да гледа.
 Хвала ти на тој љубави и чину.
 Верно сам служио твог оца и деда,
 верно ћу опет да послужим сину,
 верно да служим све до своје смрти.
 Велможе! Нек' живи наш Стефан Четврти.
- СВИ: Живео Душан!

ПОЈАВА ШЕСНАЕСТА

Марија и Симеон праћени Уљешом и Гојком.

Појава Марије следила је на уснама радосне клике. Душанова власијела, краљева власијела, војници, сви около склањају се пред њом, као да је окужена, ошварујући јој јујиро. За њом иде Симеон, погнуће главе. Уљеша и Гојко су са стране. Они ће први ситићи. Зајим Симеон. Назад ћо ће учинићи и она, кад буде дошла пред Душана, на 4-5 корачаја. Она ходи охоло, дигнуће главе. Погледала је Душана право у очи, гордим погледом, који њали мржњом.

- ДУШАН: (Као ошчињен њеном величанственом, сирашном појавом, пошао јој је један корак у срећање, али га је у њом часу њена мала, бела рука, која је као сабља севнула из дуких црних рукава, скаменила на месту)
 Краљице!
- МАРИЈА: (Ледено)
 Стани! Осуду ми реци!
 (Горко)
 сад буди судач женама и деци.

Крајњим енерџичним покрећом руке зграбила је, не окрећући се, Симеона за раме и журнула га напред, иако да је он сада између ње и Душана.

ДУШАН: Синиша, дете, ходи брату своме.
Госпођо, он је дебло мога грана,
он је зла судба овог ТВОГА рата.
код мене – зетског краљевић Душана,
наћи ће оца, а не само брата.
Краљи...

МАРИЈА: (Енергично га је пресекла)
Не, нећу казну са усана твојих.
Ко да ми суди? Тај чопор варвара!

Њене речи су праћене претресећим неодовањем и мрмором свих.

ГРЕБОСТРЕК: (Увређено цикне и до пола извуче мач)
Краљице!

МАРИЈА: (С леденим цинизмом)
Горда сам крвљу што поља обојих.
Мир трује. Борба подиже и ствара.

ВРАТКО: Крива је!

ГРЕБОСТРЕК: Хоћу да њена котрља се глава!

Психоза је онога! "Расјни га".

МАРИЈА: (Душану са истим леденим цинизмом)
Шта да му узмеш? Круну? Бог је даде!

ДУШАН: (Гребосстреку)
Бог изабранике своје сам кажњава.

МАРИЈА: (Са циничним њркосом)
Ја казну хоћу. Не тражим награде.

ДУШАН: Ми, божја деца, не можемо бити
суци Божијих изабраних глава...

МАРИЈА: (Цинично)
То слава тебе милосрђем кити!

ДУШАН: (Не љледа је. Преко њене љлаве)
Тебе Бог само може да кажњава.

ДАНИЛО II: За казну твоју нек' се црква брине
(Не љледа је. Преко њене љлаве)
Сред неког пустог, тихог
манастира кајаћеш грехе...

МАРИЈА: (Саркастично)
Молити за тебе!

- ДУШАН: *(Не зледа је. Преко њене злаве)*
У том кућу господњег мира
с Маријом грех ће њен да се погребе.
- МАРИЈА: *(Бунџовно, но увек хладно)*
“Мој грех”. Шта сам то згрешила? Кажи.
Што волим сина? Што сам била мати?
Што волим краља?
- ДУШАН: *(Са благом горчином)*
Доста је лажи!
- МАРИЈА: Што хтедох себе на жртвеник дати?
То су ми греси! О, како их волим.
Ти казну смишљај, слатко се носи.
Не чекај да те преклињем и молим.
Краљица ја сам. Не просјак што проси.
Нећу ти дати радости да уживаш
у моме болу и понизном ставу,
на моме гробу да будућност сниваш,
ни да ми видиш оборену главу.
Не, нема суза. Нема клетви, плача!
Ударце сносим подигнута чела,
јер знам од тебе и од твога мача
снажнија да је моја мржња врела...
Идем...
- ДУШАН: Гојко!
- ГОЈКО: Чекам заповести!
- ДУШАН: У манастир ћеш краљицу одвести.

ПОЈАВА СЕДАМНАЕСТА

Марија лагано одлази. Сви је погледом праће. И тек кад она зађе, ња још неколико часака касније, Душан ће почети да говори. Он као да се буди из неког тешког сна.

Глас му, постепено све више боји се ведрином, ња на крају буде кликање пробуженог феникса. Сунце је одскочило.

- ДУШАН: Ноћ оде! Заставе своје савила је тавне.
Где сунца новог кличе нам врх њива!
Нек’ оно буде весник зоре славне!
О, сунце наше, наша песмо жива,
како си лепо! Зраком слоге грејеш.

Сад знам да свуда сретам брата само.
 Ветре слободе, што ми земљом вејеш,
 објави да сунце из руку не дамо,
 све док те руке не следи дах смрти.

ГРЕБОСТРЕК: Велможе! Нек' живи наш Стефан Четврти!

ПРИСУТНИ: Живео Душан!

МУСА: Тај ме поклик крепи.
 Он је клик зоре нашег новог дана.
 Византу, чуј га и у страху стрепи!
 (Пева)
 "Боже, поживи нашега Душана!"

КРАЈ

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ И ПОЈМОВА

арколије	пешадија која је наоружана дужим моткама на чијим врховима су оштри гвоздени полулукови којима скидају коњанике с коња
брана	дрљача
жрец	свештеник који приноси жртву
Златни Рог	залив у Босфору (раставља Галату од старог Цариграда)
исполинске горе	гигантске, џиновске горе
караболисти	пешадија за одбијање напада коњице, формирана у облику квадрата
казнац	достојанственик у средњовековној Србији (бринуо се о државним приходима)
коласта аздија	огртач, извезен унаоколо (симбол војводства)
крок	корак
ласком	ласкањем
леген	врста ноћне посуде са поклопцем и дршком (овде: целатов жарач за ослепљивање)
љуљка	колевка
нацак	врста буздована
обручати	ударати
одлегати	одјекивати
ордије	хорде, нередовна војска, скуп разбојника
порфир	скерлетни огртач, тканина црвене боје (овде: властела)
премалеће	пролеће
тицати	додиривати

Најомена: Писац смешта радњу у Неродимље, престоницу средњовековне државе Немањића, назвавши га Породимље. Символика је очигледна и жеља је да се у Породимљу “породи” нова, јака српска држава.

Код Славомира Настасијевића у роману *Стефан Душан*, постоји прича да је исихаста*, отац Кирил, који је ћутао 14 година, решио да проговори, након што је уснио сан у коме му се јавио архангел Гаврило. Архангел му је рекао да зла коб Србије долази од тога што је име престонице Немањића Неродимље и да га треба променити у Породимље. Епископ Данило је због тога на саветовање у Сврчину довео оца Кирила да о томе обавести Стефана Душана, пре битке код Велбужда.

Уколико ова прича постоји и у неким средњовековним документима, можда је она инспирисала и Слободана Исаковића или су се, можда, и Слободан Исаковић и Славомир Настасијевић, променивши име престонице Неродимље у Породимље, руководили истом симболиком.

* (исихасте – молчалници; покрет ћуталица раширен међу монасима Свете Горе у XIV веку, који су веровали да ће им се у ћутању јавити Исус Христ, као што се јавио Петру, Јовану и Јакову, пред којима се на Тавору преобразио у светлост – јеванђеље по Матеју гл. 17.)